

ročník LX

3

2005 •

numismatické listy

národní muzeum/česká numismatická společnost

Z KOLEKCE MEDAILÍ SLAVNÍ ČEŠTÍ PANOVNÍCI
(text na s. 59–60)

- Návrh medaile Jiřího z Poděbrad / J. Bejvl, 2004

.....

V roce 1935 uveřejnil Katz¹ své názory na počátky českého mincovnictví, které později obhájil v diskusi s G. Skalským² a které se tak staly až dodnes uznávaným řazením nejstarších českých mincí.³ Uplynulých 70 let přineslo ovšem nové poznatky oproti skutečnostem, na kterých budoval Katz své závěry. Nově se objevily mincovní nálezy a v nich některé nové mincovní typy.⁴ Lze tedy oprávněně přistoupit k přezkoumání Katzových závěrů z dnešního stavu našich znalostí, aniž bychom přitom chtěli snižovat význam Katzovy práce.

Obraťme se však nyní ke Katzově metodě. Jeho základní úvaha má obecný charakter a ur-

⁹ CHAURA, K.: *Poklad z Choustníku*. Praha 1939.

čuje počátek českého mincovnictví do období mezi roky 950, kdy skončilo čtrnáctileté nepřátelství s Bavorskem, a návštěvou Ibrahim ibn Jakuba v Praze 965/966, spíše však o několik let dříve, protože Ibrahim ibn Jakub se na pražském tržišti setkal již s rozvinutým peněžním obchodováním.¹⁰ Další Katzovy úvahy byly zaměřeny na stanovení pořadí jednotlivých typů nejstarších českých mincí, při čemž vycházel z analýzy nálezů obsahujících české mince. Byl si však vědom potíží s neurčitostí datování nálezů i s náhodností jejich složení a nepřikládal proto výsledkům své analýzy absolutní platnost, pokládal je spíše za stanovení trendů a za určení relativního pořadí jednotlivých mincovních typů. Jako definitivní kritérium postuloval Katz, stejně jako již dříve Smolík,¹¹ bezvadnost opisu, zejména plné vypsání PRAGA CIVITAS a zdůrazňoval ležaté S na konci opisu, údajně dokládající převzetí bavorského vzoru. Nutno však již na tomto místě připomenout, že takto vzorný opis nacházíme jen na menší části Katzem vyobrazených mincí z nejstarší skupiny (totiž K 3, K 4, K 7)¹², vyskytují se i opisy AGA CIVITAS (K 1, K 2), PRAGA CIVITA (K 10 a K 11) a u mincí se jménem Biagoty (K 9) nelze o koncovém S mluvit vůbec.

Jak se za uplynulých 70 let změnily naše poznatky o nejstarší skupině českých mincí C 1 až C 15? Katz znal jako převládající typ devítikuličkový (3–3–3–0), znal též typ desetikuličkový¹³ (3–3–3–1) a typ šestikuličkový (2–1–2–1), který umístil na začátek svého řazení. Katz připouštěl i možnost existence pětikuličkového typu (1–2–1–1). Schematický přehled Katzovi známých typů je na obr. 1.

Oproti Katzovi známe dnes řadu dalších nálezů, většinou objevených po vydání jeho knihy. Jsou to zejména nálezy Kumna¹⁴, Ciechanów¹⁵, Obra Nowa¹⁶, Kórnik¹⁷, Niemcza¹⁸, Kotowi-

•••••

¹⁰ Srv. KATZ, V.: *O chronologii*, s. 15. „Po roce 950 nastává tedy velmi vhodná doba, aby pod vlivem vztahů politických, obchodních a kulturních český kníže Boleslav I. pomýšlel na zavedení vlastní mince, neměl-li ji již dříve...“ (podtrhl Paukert). Tento Katzův názor na začátek českého mincovnictví převzal i TŘEŠTÍK, D.: *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997, s. 439 a od něj PETRÁŇ, Z.: l. c., s. 61 (určuje začátek mincování na léta 960–962). Nutno však odmítnout názor, že vznik české mince lze hledat až po bitvě na Lechu 955, kdy měli Čechové údajně poprvé přijít do styku s ražnou mincí. První masovější kontakt s bavorskou mincí můžeme spíše hledat již v roce 845, kdy se 14 českých knížat s družinou, tedy asi 300 osob nechalo v Řezně pokřtít. Písemný důkaz o používání peněz v těsném sousedství Čech přináší i raffelstettenský celní řád z doby okolo 903–906. Používání mincí na teritoriu Čech dosvědčují i nálezy mincí: karolinského denáru v Šárce (Hásková, J.: *Nález karolinského denáru v Šárce*, NSb IX, 1966, s. 195–9), dvou bavorských denárů Arnulfa v Novém Sedle u Žatce (Sláma, J.: *Nové nálezy mincí v české archeologické literatuře*, Num. listy 48, 1993, s. 1–3) a dosud nepublikovaný nález Arnulfova salcburského denáru z dřevíčského hradiska. Nutno při tom zdůraznit, že v současné době je známo pouze okolo 15 Arnulfových denárů.

¹¹ SMOLÍK, J.: *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899. Srv. s. 13.

¹² Viz pozn. 1.

¹³ Desetikuličkový typ uváděl Katz pouze na vyobrazeních (K 5, K 13), aniž by ho slovně komentoval.

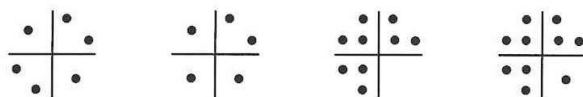
¹⁴ FRIEDENTHAL, A.: *Der Münzfund von Kumna*, Beiträge z. Kunde Estlands 18, 1932, s. 1–9. Nálež v Kumně dokládá export české mince do prostoru dnešního Estonska. Opačný směr styků s touto oblastí dokládá nálež spony z Oken, srv. KOŠNAR, L.: Sborník Nár. muzea, A 24, 1970, č. 1 / 2, s. 81–97.

¹⁵ SUCHODOLSKI, S.: *Die erste Welle der westeuropäischer Münzen im 10. Jh. in Masowien und Mittelpolen*, Commentationes numismatae 1988, Hamburg 1988, s. 63–71.

¹⁶ FELCZAK, A. – MALARCZYK, D. – MALACHOWSKA, S.: *Skarb monet i ozdób z X. wieku z Obry Nowej*, WN 41, 1997, s. 1–27.

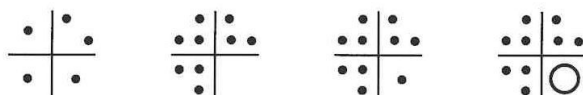
¹⁷ GIBASIEWICZ, S.: *Skarb denarów z konca X. w. ze zbiorów biblioteki w Kórniku*, WN 2, 1958, s. 14–25; TURNWALD, K.: *Dodatek ke zprávě o nálezu z 10. století z Kórniku*, Num. listy 18, 1963, s. 71–80.

¹⁸ SUCHODOLSKI, S.: *Skarb monet i ozdób z X. wieku oraz inne monety znalezione na cmentarysku w Niemczy*, WN 28, 1984, s. 92–105.

• Obr. 1. Typy nejstarších českých denárů, známých Katzovi

ce¹⁹, Lasowice²⁰ a Gebice.²¹ Nález ze Zalesie²² byl sice Katzovi znám, ale byl znovu a podrobněji popsán. Uvedené nové nálezy, s výjimkou Kumny všechny z polského území, přinesly několik pozoruhodných nových typů nejstarších českých mincí. V nálezech Kumna a Lasowice²³ se objevil pětikuličkový typ s RE pod lomenicí, známý již dříve z nálezů Karwiany a Zalesie. Protože v současné době neznáme uložení žádného šestikuličkového typu s RE (C 1), musíme místo něj uvažovat pětikuličkový typ, který budeme označovat C 1v.²⁴ V literatuře uváděný typ s RE pod kaplicí a čtyřmi kuličkami²⁵ je s největší pravděpodobností nedoražený, nebo upravený odstraněním páté kuličky.^{25a}

• Obr. 2. Typy nejstarších českých denárů podle současných znalostí

Skupina devítikuličkových typů byla z nových nálezů obohacena o denáry s písmeny pod lomenicí ADA (Kórník 50), IVO (Kórník, Turnwald 1/1 a nález na kopci Krakus²⁶) a ERG (Kórník 45, Niemcza 12).

Zcela nový typ přinesly nálezy v Kórníku a v Lasowicích, mající ve třech úhlech kříže po třech kuličkách a ve čtvrtém kroužek. Pod lomenicí jsou na exempláři Kórník 42 písmena EOS, na denáru Lasowice 149 písmena BD (B zrcadlově obráceno).

•••••

¹⁹ BUTENT-STEFANIAK, B.: *Monety ze skarbu z Kotowic, pow. wroclawski, w zbiorach Ossolineum*, in: *Moneta mediaevalis*, Warszawa 2002, s. 61–66.

²⁰ BARTCZAK, A. – BUTENT-STEFANIAK, B.: *Skarb monet z X. wieku z miejscowosci Lasowice, woj. opolskie*, WN 41, 1997, s. 29–69.

²¹ SUCHODOLSKI, S.: *Dziesiatowieczny skarb z Gebic – odnaleziony*, WN 18, 1974, s. 211–218.

²² DEKÓWNA, M. – REYMAN, J. – SUCHODOLSKI, S.: *Wczesnosredniowieczny skarb srebrny z Zalesia powiat Slupca, II*, Warszawa 1974.

²³ Pochází pravděpodobně z rozchvácené části nálezu.

²⁴ Srv. PETRÁŇ, Z.: *Problematika denárů Boleslava I. s písmeny RE pod kaplicí*, Num. listy 57, 2002, s. 129–135; PAUKERT, J.: *Ještě k denárům s písmeny RE pod kaplicí*, Num. listy 58, 2003, s. 97–98.

²⁵ Aukční katalog Münzzentrum Köln 93, Januar 1998, č.3135. Též HAHN, W.: *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, *Moneta mediaevalis*, Warszawa 2002, s. 379–392. Viz tam pozn. 5.

^{25a} Na základě lepších fotografií tak autor opravuje své starší názory, srv. pozn. 24. Osobně minci v rukou neměl.

²⁶ SEMKOWICZ, W. – ZUROWSKI, J.: *Denar Boleslawa II., Czeskiego, znalezione na kopcu Krakusa*. *Wiad. numizmatyczno-archeologiczne* 16, 1934, s. 106–107; JAMKA, R.: *Wyniki nadeń wykopaliskowych na kopcu Krakusa w Krakowie*, *Slavia antiqua* 12, 1965, s. 183–233.

• Tab.1. Rozbor typového obsahu nálezů dle Katze² / Stav znalostí z roku 1935

Nález	zakopán asi po roce	Obsahoval tyto české mince											Po- známka	
		Bole- slav I.	Boleslav II.						Boleslav III.	Vladivoj	Jaromír	Oldřich		Břetislav
			Skupina											
I	II	III ^{a)}	IV	V	VI	VII								
Paatzig	950													
Turvie	960 ¹													
Tempelhof I.	965													
Tempelhof II.	965													
Tempelhof III.	965													
Paretz	975													
Uscz	970	■												
Obrzycko	974	■												
Karovane	976	■												
Siroševíce	980	■												
Zalesie	980	■												
Nieder Landin II. ..	990	■		■										
Alexanderhof	985	■	■		■									
Nový Dvůr.	985 ²	■	■	■		■								
Stolpe	990	■	■	■	■	■	■							
Čistěves	1005	■	■	■	■	■	■	■						
Byřč	1005	■	■	■	■	■	■	■						
Jaročín.	1005	■	■	■	■	■	■	■						
Leisovský Mlýn ...	1016	■	■	■	■		■	■						
Kavalli	1002			■	■									
Föhlhagen ³⁾	1000		■	■	■	■								
Gralow ⁴⁾	990 ²		■	■	■	■	■							
Olobok	1000		■	■	■	■	■	■						
Sítnice	1010		■	■	■	■	■	■						
Rummelsburg	1016		■	■	■	■	■	■						
Polsko ⁵⁾	?		■	■	■	■	■	■						
Rusko (Hess 1891)..	?		■	■	■	■								
Poznaň	1026		■	■	■	■		■	■					
Althöfchen	1026			■	■	■	■	■						
Meisterwalde.	1000			■	■	■	■	■						
Schöningen	1016			■	■	■	■	■						
Munkegaard	1014			■	■		■	■						
Mančice	?			■	■	■	■	■						
Sochaczew	1026				■	■								
Schwaan	1030				■			■						
Kujawy	1040				■			■						
Ostroměř	995					■	■	■						
St. Boleslav	995						■	■						
Birglau	1014						■	■						

¹⁾ Viz Menadier, D. M. I., str. 189. — ²⁾ Karolinský denárový typ a typ s lukem a šípem jsou zahrnuty ve skupině III. (mečový typ): Karolinský typ byl pouze v novodvorském, jaročinském, sítnickém a v mém polském nálezu. — ³⁾ V tomto nálezu byly tři denáry mečového typu Sm I-5, 7 a č. 12 var., které v mé práci (str. 33, pozn. 129) omylem nebyly uvedeny. — ⁴⁾ O tomto nálezu jsem v pozn. 346 uvedl, že byl zakopán asi r. 980. Nebyly tam denáry naší nejstarší skupiny Boleslava II. Byl tam však denár moje č. 136. Je tedy pozdější doba zakopání pravděpodobnější. Denár uvedený Fialou jako č. 2892 (č. 20 pív. popisu) je zkomolená napodobenina augsburského denáru Dug. 1021. — ⁵⁾ Nález popsáný v mé chronologii na str. 5.

¹⁾ Viz Menadier, D. M. I., str. 189. — ²⁾ Karolinský denárový typ a typ s lukem a šípem jsou zahrnuty ve skupině III. (mečový typ): Karolinský typ byl pouze v novodvorském, jaročinském, sítnickém a v mém polském nálezu. — ³⁾ V tomto nálezu byly tři denáry mečového typu Sm I-5, 7 a č. 12 var., které v mé práci (str. 33, pozn. 129) omylem nebyly uvedeny. — ⁴⁾ O tomto nálezu jsem v pozn. 346 uvedl, že byl zakopán asi r. 980. Nebyly tam denáry naší nejstarší skupiny Boleslava II. Byl tam však denár moje č. 136. Je tedy pozdější doba zakopání pravděpodobnější. Denár uvedený Fialou jako č. 2892 (č. 20 pův. popisu) je zkomolená napodobenina augsburského denáru Dbg. 1021. — ⁵⁾ Nález popsáný v mé chronologii na str. 5.

- Tab.2. Rozbor typového obsahu nálezů dle současného stavu znalostí. V kolonce imitativní ražby H značí, že údaj uvádí Hahn

Ukrytí nálezu tpq					Nález	Cach Nálezy	Imitativní	Katzův typ I.				Katzův typ II.			
Katz	Cach	Suchodolski	Hahn	Ostatní				5.	9.	10.	9.a Kroužek	4.	široká ruka	ostatní	pozdější
950					PAATZIG										
960		973			TURWIA										
965		962			SWIATKI		?								
		965			MESCHWITZ										
975		965			PARETZ		X								
	970	964/5			KUMNA			X							
		967			OBISZÓW		?								
970	970	970			USZCZ	155			X						
974	973	970		973	OBRZYCKO	119			X						
		973/4			CIECHANÓW		?								
		973/4			OBRA NOWA		H								
976	976		983		KARWIANY	86	X	X	X						
980	976	976	978		ZALESIE	165	H	X	X	X					
		976	978		KÓRNIK	91	H		X	X	X				
		978			NIEMCZA				X			X			
980		978	978		SIEROSZEWICE				X						
		983	985		KOTOWICE		H		X			X		X	
		983			LASOWICE		H	?	X	X	X	X			
		985	983		GEBICE	548	H		X	X		X	X	X	
985				996	ALEXANDERHOF				X				X		X
985	975					31	H		X	X				X	X
990					NIEDERLANDIN				X						X
990					SLUPSK	143			X				X	X	X
	991				HAGVALS	556						X		X	
		996		1010	RADZIKÓW II.		X								X
1005	995				ĆISTÉVES	2		X	X			X		X	X
	990–1000				GRAAGARD	562							X		
1005	999			1005	BYSTRZYCA	65			X					X	X

Pozoruhodným denárem je mince Lasowice 154 mající na lící straně kříž s kuličkou v každém úhlu, na rubní straně totožná s denárem C 7 – pod lomenicí písmena GOT, přičemž opis na obou stranách je zkomolené jméno Boleslavovo.

Před typovou analýzou nově objevených denárů je vhodné provést ještě analýzu nálezů, obdobně jako ji provedl Katz, s respektováním nových typů. Na rozdíl od Katze, který si jako cíl kladl seřazení všech typů denárů velkého střížku, zaměříme se při této analýze jen na nejstarší

•••••

²⁷ Devítkuličkové, rozšíříme i o typ s RE pětikuličkový, typy s deseti kuličkami a s devíti kuličkami plus kroužek.

²⁸ Čtyřkuličkové typy C 26 a C 27, typy se širokou rukou C 28 až C 31 a nejstarší typy se třemi hřeby v úhlech kříže C 19 až C 25.

české typy, tj. podle Katze na skupinu I.²⁷ a skupinu II.²⁸ V tab. 1 uvádíme Katzovy výsledky, převzaté z jeho práce²⁹, v tab. 2 pak rozbor nálezu podle současného stavu. Připomeňme, že termín uložení nálezu (*terminus post quem* – tpq) je v tab. 2 uváděn úmyslně podle několika autorů, aby vyniklo jejich v podstatě shodné datování.

Hodnotíme-li tabulku 2, zjišťujeme především, že podle očekávání je Katzova skupina I. nejstarší. Jemnější rozdělení skupiny I. naznačuje jako nejstarší pětikuličkový typ C 1v, následovaný pak časově typem devítikuličkovým, desetikuličkovým a devítikuličkovým s kroužkem. Zvláštní pozornost zasluhuje nález Kumna, který je nejen nejstarším nálezem obsahujícím české mince, ale je také teritoriálně zhruba dvakrát vzdálenější než nálezy z území Polska. Jím doložená starobylost typu C 1v s pěti kuličkami nabývá tak zvláštní váhy.

Oproti Katzovu datování se výskyt jednotlivých Katzových skupin objevuje dříve, jak vyplývá z následujícího přehledu:

	dle Katze	dle tab. 2
Katzova skup. I.	Uscz 970	Kumna 964/965
Katzova skup. II.	Alexanderhof 985	Niemcza 978
Katzova skup. III.	Niederlandin 990	Gebice 985

Kroužek jako výzdoba v úhlu kříže se objevuje na českých mincích již okolo roku 980, tedy minimálně o pět let dříve než v Bavorsku.³⁰

Jako komentář k tab. 2 nutno zdůraznit i střídání nálezu v chronologické řadě, které obsahují nebo neobsahují české ražby. Je to dáno jednak náhodností při shromažďování pokladů, vlivem jejich velikosti a v neposlední řadě i počtem vyražených kusů jednotlivých typů.

V další tab. 3 je zachycen pokus o stanovení relativní chronologie prvních 15 typů dle Cacha rozbořením nálezu. Tab. 3 určuje jako první typy C 1v (s pěti kuličkami) a C 3 s PER, ostatní typy se překvapivě objevují současně před rokem 980.

Protože řada českých numismatiků, počínaje Chaurou, přes Katze a Cacha, považuje za vzor nejstarších českých mincí mince bavorské, je nutno z tohoto hlediska přezkoumat i právě formulovaný závěr o pětikuličkovém typu C 1v jako nejstarším. Šestikuličkový typ C 1 byl na počátek českého mincovnictví položen Katzem ještě pod vlivem Dannenbergova názoru o předcházení (v Bavorsku) šestikuličkového typu před devítikuličkovým. Pětikuličkový typ se však v bavorském mincovnictví nevyskytuje³¹, vzor pro pětikuličkový český typ by v bavorském mincovnictví musel být tedy buď čtyřkuličkový nebo šestikuličkový. Obě možnosti se však vy-

•••••

²⁹ KATZ, V.: *Nejstarší...*, s. 70.

³⁰ České mince vykazují v detailech řadu dalších odlišností oproti bavorským. Jsou to zejména:

- a – jméno panovníka není vždy na straně s křížem
- b – na bavorských mincích se nevyskytují typy pětikuličkové, desetikuličkové a typ s devíti kuličkami plus kroužkem
- c – slabiky pod lomenicí, vysvětlované jako zkratky jmen mincmistrů naorských mincích často porušují opis a bývají až 5písmenná, na českých mincích opis neporušují a jsou maximálně třípísmenná
- d – na bavorských jsou používány tečky k naznačení písmen vynechaných z nedostatku místa dle bodu c (např. RE..NA, REO.NA apod.)
- e – anomální vyobrazení kaplice jsou jiná na českých (hrnatý vnitřek místo trojúhelníku na C 22) a na bavorských mincích (vnější i vnitřní trojúhelník kaplice vycházejí ze stejného bodu, uvnitř kaplice tečka).

³¹ Neuvažujeme-li náhodné varianty nabburských denárů typu MR 65 (srv. HAHN, W.: *Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte*, Teil 6, mt 5/2001, s. 56–60, typy MR 65 a 1.2–18 resp. a 1.2–5), mimoto ne příliš jasně vyobrazených.

- Tab. 3. Analýza časové posloupnosti jednotlivých typů dle Cacha.
a – též typ 9 kuliček + kroužek EOS, typy devět kuliček ERG, ADA, IVO; b – též devět kuliček ERG, čtyři kuličky; c – též hybrid čtyři kuličky/rub C7

CN	Nález	tpq	C1v	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12	C13	C14	C15
570	KUMNA	970	X														
155	USZCZ	970			X												
119	OBRZYCKO	973										X					
31	NOVÝ DVŮR	975			X				X	X	X	X		X		X	X
86	KARWIANY	976	X				X					X	X	X			
91	KÓRNIK pozn.a	976			X			X		X		X		X		X	X
165	ZALESIE	976	X	X	X							X	X		X	X	
-	NIEMCZA pozn.b	978												?			
-	KOTOWICE	983			X									X			
-	LASOWICE pozn.c	984	?								X	X	X			X	
548	GEBICE	990									X		X	X		X	
143	SLUPSK	991			X									X			
2	ČIŠTĚVES	995	X	X	X												
56	ALEXANDERHOF	996			X												
117	NIEDERLANDIN II.	996									X						
82	GRALEWO	996				X											
65	BYSTRZYCA	999			X	X											
629	VAALSE	990–1000												X			
93	KOWALE	1002														X	
66	CEKANOWO	1002								X							
17	KELČ	1002			X												
-	KOMÁROV U OPAVY	1002			X												
533	DIGERAKRA	1003											X				
83	JAROCIN	1004							X	X							
87	KATY	1006										X				X	
133	PRZYBORÓW	1011			X					X							
102	LISÓWEK	1011			X											X	
168	DĚGTJANY	1050			X												
162	YHOLM	?												X			

mykají současné chronologii bavorského mincovnictví v pojetí W. Hahna.³² Především klade Hahn devítikuličkový typ před šestikuličkový, byl by tedy nonsens napodobit v Čechách stávající bavorský typ a vrátit se pak k dřívějšímu, v Bavorsku již opuštěnému typu. Pokud se týká čtyřkuličkového typu, předpokládá Hahn jeho skončení se závěrem vlády Bertholda (23. 11. 947) a jeho opětné zavedení až s nástupem Otty v roce 976. Čtyři tečky v úhlech kříže se však

•••••
³² Srv. HAHN, W.: *Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte*, 1. 6. bis 8. Jahrhundert, money trend (dále jen mt) 7–8/2000, s. 56–60; 2. *Die Karolingerzeit bis zu König Arnulf*, mt 11/2000, s. 58–62; 3. *Die neuartige Regensburger Prägung in der ausgehenden Karolingerzeit (unter Arnulf v. Kärnten 887/8–899, und Ludwig der Kind 900–911)*, mt 12/2000, s. 58–63; 4. *Die ältere Luitpoldinerzeit (911 bis 947)*, mt 1/2001, s. 58–61; 5a. *Der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Regensburg (948–967)*, mt 3/2001; 5b. *Der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Regensburg (948–967)*, mt 4/2001, s. 58–63; 6. *Die Prägungen der Liutolsrevolte und der Münztyp Herzog Heinrichs I. in der Münzstätte Nabburg (953–967)*, mt 5/2001, s. 56–60; 7. *Der Beginn der Augsburger Münzprägung unter Bischof Ulrich (950er/960er Jahre)*, mt 6/2001, s. 56–61; 8a. *Die Regensburger Münzprägung in den Jahren 967–976: Frühe Typen Herzog Heinrichs II.*, mt 10/2001, s. 56–59; 8b. *Die Regensburger Münzprägung in den Jahren 967–976: Frühe Typen Herzog Heinrichs II.*, mt 11/2001, s. 116–122; 9. *Die Nabburger Münzprägung in den Jahren 967–976*, mt 2/2002, s. 132–134.

- Tab. 4. Přehled výzdoby kříže na bavorských denárech a obolech dle Hahna,³² doplněno autorem.

	Denare	Obole	Unregelmäßigkeiten (bei Denaren)
Ludwig d. Fromme, Kaiser 814–40	✚		
Arnulf v. Kärnten, König 887–96	✚		
„ Kaiser 896–99	✚		
Ludwig d. Kind, König 900–11	✚		
Arnulf, Herzog/1. Periode 911–916	✚		
Konrad I., König 914–917	✚		
Arnulf, Herzog/2. Periode 917–937	✚		
Eberhard, 937–938	✚		
Berthold, 938–947 (Bischof Ulrich)	✚		
Heinrich I., 948–955 (Bischof Ulrich)	✚	✚	
Ludolf v. Schwaben, 953–54	✚ ✚	✚	
Heinrich II./1. Periode, 955–73? (Bischof Ulrich)	✚		
„ 2. Periode, 973?–76 (Bischof Heinrich I.)	✚		
Otto, 976–982	✚	✚	
Heinrich III., 983–985	✚	✚	
Heinrich II./3. Periode, 985–995 (Bischof Liutolf)	✚ ✚	✚ ✚	✚ ✚
Heinrich IV., Herzog, 995–1002 (Bischof Liutolf?)	✚	✚	✚
„ König/1. Periode, 1002–09 (Bischof Siegfried)	✚	✚	✚ ✚
(Bs. Bruno)	✚		
„ „ 2. Periode, 1009–24 (Bischof Bruno)	✚		✚ ✚ ✚ ✚ ✚ ✚ ✚ ✚ ✚ ✚
Heinrich V., 1018–26 (Bischof Bruno)	✚ ✚	✚ ✚	
Heinrich VI., König/1. Periode 1028–32?	✚	✚	
„ 2. Periode, 1032?–39	✚ ✚		
„ 3. Periode, 1039–42	✚	✚ ✚	

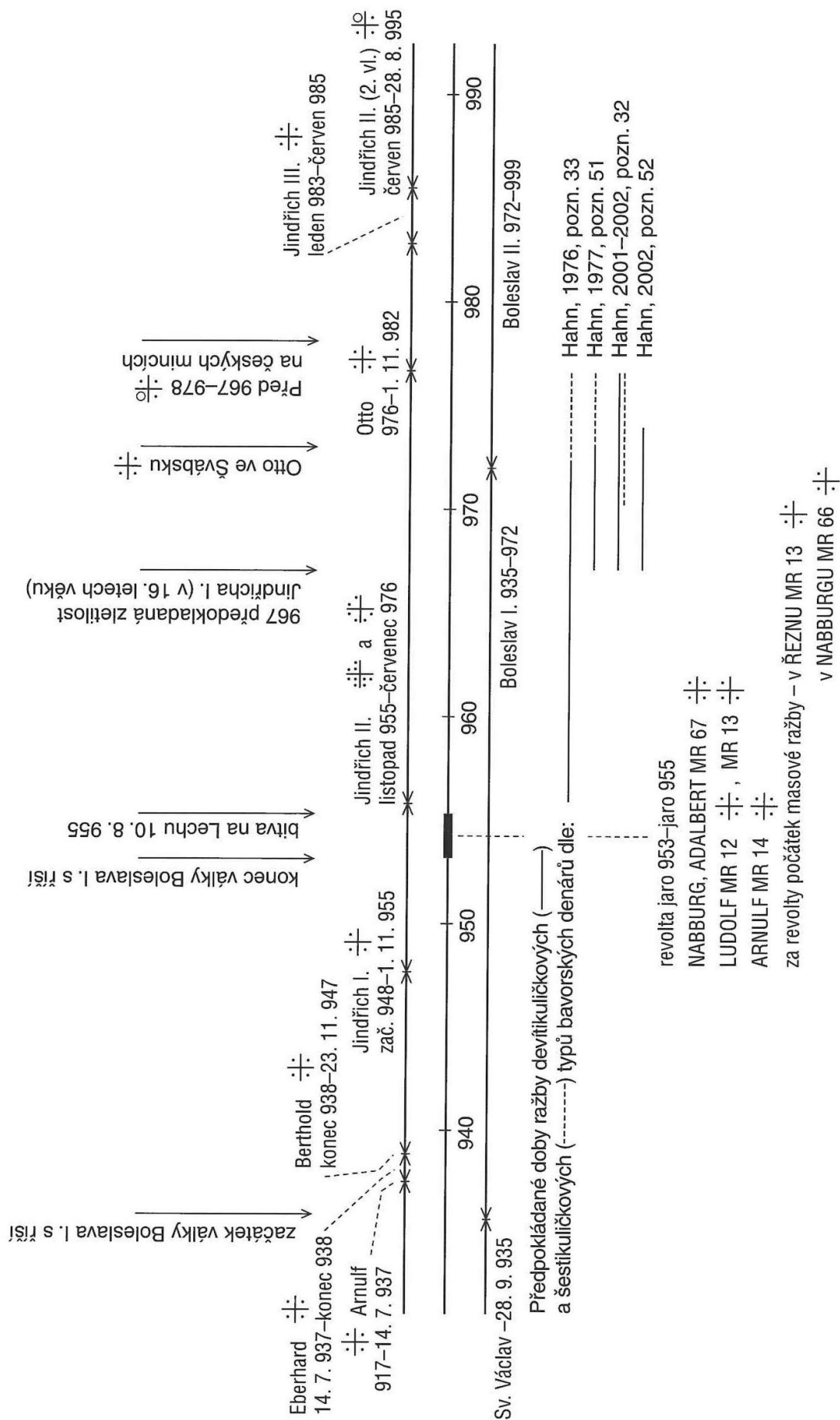
objevují i na obolech Jindřicha I. MR 11³³ a na ražbách z doby revolty 953–954 (na nabburských denárech Adalberta MR 67 a na řezenských denárech Ludolfa Švábského MR 12 a Arnulfa MR 14). Popsaná situace je přehledně zachycena na obr. 3. Je v něm zachyceno i kolísání názorů současného nejlepšího znalce bavorského mincovnictví vídeňského prof. Hahna na dobu ražby devíti a šestikuličkových typů. Podtrhuje to jen složitost mincovních poměrů za vlády obou Jindřichů, prvního a druhého.

Za povšimnutí v obr. 3 stojí i česká priorita v používání kroužku jako výzdoby úhlů kříže, vyskytující se zhruba o pět let dříve než v Bavorsku. Může nám být mementem v tom, že naši předkové byli zřejmě pragmatičtější, než se dosud soudilo.

O návaznosti českých ražeb na bavorské není přitom pochyby, svědčí o tom jednoznačně písmena pod lomenicí, používaná tehdy výhradně v Bavorsku, zatímco obdobný typ jinde v německé říši měl místo nich kombinaci čárek s křížkem uprostřed.

Máme-li tedy volit mezi čtyřkuličkovým a šestikuličkovým typem jako předobrazem českého pětikuličkového typu, je podle mého názoru pravděpodobnější hypotéza, že to byl typ čtyřkuličkový. Lze to opřít o následující argumenty:

³³ Zde nutno výslovně upozornit na skutečnost, že toto je jediný případ v bavorském mincovnictví až do roku 1026 (srv. tab. 4), kdy obol má jinou výzdobu úhlů kříže než denár stejného panovníka. Srv. HAHN, W.: *Moneta radasponensis*, Braunschweig 1976, s. 32 (odtud převzata tab. 4).

• Obr. 3. Časový přehled bavorského mincovnictví / Podle Hahna³², doplněno autorem.

Rozbor nálezů provedených výše ukazuje na dřívější výskyt nejstarších českých mincí, zejména pětikuličkového typu C 1v, než předpokládal Katz a než datuje Hahn a Suchodolski.

Výskyt hybridu Lasowice 154 (viz výše) ukazuje na časovou blízkost čtyřkuličkového a devítikuličkového typu.

České mince nejstarších typů od C 1v až po C 15 vykazují oproti soudobým bavorským řadu drobných odlišností (srv. pozn. 30) ukazujících, že přebírání mincovního vzoru nebylo zcela rigidní. Hahn ukazuje na několika případech³⁴, že při zavádění nového typu nebyl tento převzat zcela mechanicky, ale s drobnou úpravou. Vzhledem k tomu, že i v době přerušení používání čtyřkuličkového typu v Bavorsku (948 až 976) byl tento typ stále používán ve zbytku říše, nelze vyloučit ani možnost, že i v Čechách při zavádění ražby mincí byl zkombinován bavorský typ (na rubu s kaplicí a písmeny) s říšským typem (na líci s kuličkou v každém úhlu kříže).

Jako svědectví proti prioritě šestikuličkového typu lze uvést i tzv. imitativní ražby³⁵, které se vyskytují se třemi, čtyřmi a devíti kuličkami, ale ne se šesti.

Lze uvést i názor Karla Chaury, který považoval čtyřkuličkový typ za nejstarší českou minci.³⁶

Ačkoliv to argumentace v tomto článku nevyžaduje a bylo by možné se bez toho obejít, ke shora uvedeným důvodům pro upřednostnění čtyřkuličkového typu by dle autorova názoru bylo možno přiřadit i olovený odražek pražského denáru z Kazaně.³⁷ Námitky proti němu vznesené neobstojí. Rubní strana nese jasné jméno Prahy, byť v mírně zkomoleném tvaru PRAIGA ... IVITA. Provedení mince nevylučuje přidělení do 10. století. Hlavní námitky byly vzneseny z filologického hlediska proti znění lícního jména VACLAV a proti materiálu odražku – olovu. Filologické námitky vznesla Palkosková-Böhmová a její názory převzal i Z. Petráň, další námitky pak měl Dušan Třeštík. Domnívám se však, že názory O. Palkoskové-Böhmové na datování filologických procesů nejsou konzistentní³⁸, a že proto neobstojí vedle dalšího filologického hodnocení kazaňského odražku z pera dr. Konzala³⁹. Své námitky vyvrací nyní sám D. Třeštík, který ve své nejnovější knize⁴⁰ připouští možnost výjimky v zápisu nosovky v 10. stol. (-a místo -en).

Olovené odražky nebo olovené imitace mincí nacházíme velmi vzácně jako součást min-

•••••

³⁴ Např. kolísání kříže bez teček nebo s tečkami v každém úhlu u mincovního typu XPISTIANA RELIGIO, srv. mt 11/2000, s. 59, dále při přebírání slabik pod lomenicí a změnou jejich významů proti hornoitalské předloze, srv. mt 12/2000, s. 59.

³⁵ HAHN, W.: *Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden*, in: Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 285–299.

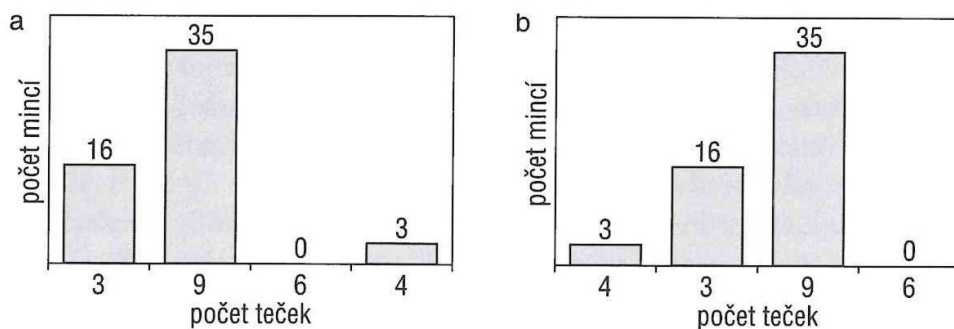
³⁶ CHAURA, K.: *Pravda o denáru svatováclavském*, Praha 1929. Srv. s. 15, s. 30, č. 19.

³⁷ HÁSKOVÁ, J.: *Počátky českého mincování ve výpovědi nálezu z Kazaně*, Num. listy 54, 1999, s. 106–111. Nálezu z Kazaně bylo věnováno celé číslo Num. listy 54, 1999, č. 4. Srv. dále PETRÁŇ, Z.: *Co vypovídá kazaňský nález k počátkům českého mincovnictví?*, Num. listy 56, 2001, s. 65–74.

³⁸ Ve své práci *Nejstarší denáry Boleslava I. z jazykového hlediska*, Num. listy 47, 1992, s. 129–133 zastává názor, že lingvistická změna ztráty depalatizace proběhla velmi rychle (k tomu i PAUKERT, Num. listy 50, 1995, s. 130–131 a replika tamtéž, s. 132–133), zatímco v diskusi o hláskové přeměně Z na S se údajně jednalo o jev trvající od 10. stol. do poloviny 15. stol. Srv. BÖHMOVÁ, O.: *Dokládají hláskové změny na českých denárech styk mezi mincovnami?*, Num. listy 52, 1997, s. 8; PAUKERT, J.: *WENCEZLAVS nebo WENCESLAVS?* Num. listy 53, 1998, s. 153–154; PALKOSKOVÁ, O.: *Počátek a konec kolísání užití S a Z na českých mincích*, Num. listy 56, 2000, s. 118.

³⁹ Srv. Num. listy 54, 1999, č. 4.

⁴⁰ TŘEŠTÍK, D.: *Mýty kmene Čechů*, Praha 2003. Srv. s. 42.

• Obr. 4 Rozdělení četností jednotlivých typů tzv. imitativních ražeb / Na vodorovné ose je časová posloupnost typů / a – dle Hahna, b – nový návrh řazení typů.

covních pokladů.⁴¹ Mnohem častější jsou však olovené odrazky na nepravidelných kusech plechů, známé z Británie, Skandinávie i Německa⁴², které sloužily ke kontrole razidel. Z území Polska máme doklad o použití odrazku z nedraheho kovu jako přívěšku.⁴³ Poměrně dobrá korozní odolnost olova v suchém prostředí spolu s jeho výrazně nižší cenou z něj činí šperkovní kov chudých, jak dokládají četné archeologické nálezy.⁴⁴ Odrazek denáru z Kazaně můžeme tudíž interpretovat i jako úmyslné použití kruhového oloveného střížku pro přívěšek šperkového typu. Proděravění pro zavěšení je přitom nejjednodušší a obecný způsob přeměny mince na přívěšek⁴⁵, který nelze omezit teritoriálně ani časově.

Další podporu hypotézy o čtyřkuličkové předloze nejstarších českých mincí může poskytnout i rozbor tzv. imitativních ražeb. Hahn³⁵ jich uvádí celkem 54 a uvažuje jejich posloupnost

.....

⁴¹ Olovené napodobeniny uvádí KOVÁČZ, L.: *Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit*. Budapest 1989, recense Num. listy 55, 2000, s. 181–182. Olovená napodobenina „Kryzówki“ byla v nálezů Gdaňsk IV., srv. KIERSNOWSCY, T. a R.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, Warszawa-Wrocław 1959.

⁴² Srv. MALMER, B.: *Scandinavian imitations of Anglo-Saxon coins*, in: Sborník XII. Int. Num. Kongress, Berlin 1997, díl II., s. 929–933; ILISCH, P.: *Archäol. Funde einer Münzstätte des 12. Jhds. in Ibbenbüren*, ibidem, s. 906–910; KOŠNAR, L.: *Severní Evropa v raném středověku a vikingská expanze*, *Studia mediaevalia pragensia* III, 1992, srv. s. 102.

⁴³ Jedná se o čtverhranný mosazný plíšek rozměrů asi 11 × 11 mm, s otvorem v jednom z rohů, opatřený odrazkem tzv. „kryzówki“. Byl nalezen v dětském hrobě v lokalitě Bresc Kujawski. Srv. WN 42, 1998, s. 29.

⁴⁴ K oloveným šperkům srv. VÁŇA, Z.: *Svět dávných Slovanů*, Praha 1983, s. 101, 98. Olovené křížky srv. PÖRTNER, R.: *Das Römerreich der Deutschen*, München – Zürich 1967, s. 72. Velkomoravské olovené křížky viz SLÁMA, J. – VAVŘÍNEK, V.: *Ilustrované české dějiny*, 1, Praha 1996, s. 76; POULÍK, J.: *Pevnost v lužním lese*, Praha 1967, viz tam s. 16, 133, 134, křížek z Mohuče s. 93.

⁴⁵ Srv. HAHN, W.: *Von der Münzen zum Schmuck und zurück – Montierung und Demontierung von Henkeln an spätrömischen und axumitischen Beispielen*, *money trend*, 2000, č. 9, s. 56–58. (Recense Num. listy 56, 2001, s. 74). Jak uvádí Kovács (srv. pozn 41), opatření mince dírkou bylo běžné nejen u Maďarů, ale i u národů s nimi příbuzných v jejich původních sídlech na střední Rusi. Pro vlastní Uhry na území dnešního Maďarska bylo charakteristické umístění na minci několika, až šesti otvorů. Paradoxně tak příklady mincí s pěti otvory, tak jak je uvádí Petrář, NL, 2001, svědčí spíše proti souvislosti kazaňského odrazku s Uhry. Je ostatně rovněž pozoruhodné, že v celém souboru mincí, zachyceném Kováčsem, je pouze jediná bavorská mince, a to řezenský denár Jindřicha II. (985–995), která však pochází z daru a nelze prokázat její nesporný původ z teritoria Uher 10. stol. Srv. též TUUKA, T.: *Islamic and western coins as jewellery in Viking-age Finland*, in: Sborník XII. Int. Num. Kongress, Berlin 1997, díl II., s. 983n. Uvádí finské nálezy dirhemů s dírkou.

tříkuličkové – devítikuličkové – čtyřkuličkové (srv. obr. 4a). Toto řazení typů odpovídá Hahnově současné chronologii.⁴⁶ Překvapuje ale nepřítomnost imitativních ražeb se 6 kuličkami. Lepší interpretaci však dostaneme, uvažujeme-li pořadí typů se 4–3–9–6 kuličkami (obr. 4b), která nás nenutí vysvětlovat nepřítomnost šestikuličkových typů, protože ražba imitativních denárů zřejmě skončila ještě před zavedením šestikuličkového typu.

Zbývá se zmínit ještě o jedné skutečnosti, která může ovlivnit náš pohled na nejstarší české mince. Jsou to tzv. doprovodné tečky, tečky zřetelně menšího průměru než základní tečky, určující mincovní typ. Jsou známy z bavorských ražeb knížat Arnulfa (917–937), Bertholda (938–947), Jindřicha I. (948–955) a Otty (976–982).⁴⁶ Je zajímavé, že se tam vyskytují pouze na typech s počtem základních teček 3 nebo 4, ne však na typech s devíti. Doprovodné značky se ovšem vyskytují i na českých mincích. Výslovně o nich mluví Chaura při popisu denáru č. 3 (typ C 27) z nálezů choustnického.⁴⁷ Doprovodná tečka je ale i na denáru Choustník 2 (C 27)⁴⁸, dvě doprovodné tečky jsou na pětikuličkových denárech publikovaných Petráněm⁴⁹ i na zdánlivě čtyřkuličkovém denáru s RE.⁵⁰ Přítomnost doprovodných značek na českých denárech se 4 a 5 kuličkami tedy opět podtrhuje blízkou příbuznost obou typů. O významu doprovodných značek se můžeme jen dohadovat. Jsou to pravděpodobně interní značky mincovny, označující jednotlivé emise. Naznačuje to systém jejich rozmístování, uvedený Klugem (viz pozn. 48).

Pokusme se tedy shrnout dosavadní výsledky našich úvah:

- a) Rozbor nálezů ukazuje, že nejstarší česká mince je pětikuličkového typu C 1v.
- b) Pětikuličková analogie v bavorském mincovnictví neexistuje.
- c) O bavorské předloze nelze přesto pochybovat, svědčí o tom písmena pod lomenicí.
- d) V bavorském mincovnictví okolo roku 950 se vyskytovaly typy se 3–4–9–6 kuličkami. Jako vzor pro českou pětikuličkovou emisi lze předpokládat 4 nebo 6kuličkový typ.
- e) Oba mincovní systémy, bavorský a český, musí typově i časově tvořit jeden celek.
- f) Uvážíme-li, že čtyřkuličkový typ se v Bavorsku vyskytuje až do revolty 953/955 včetně (byť někdy jen na obolech) a že šestikuličkový typ je dnes Hahnem řazen až za devítikuličkový typ, připadá v úvahu jako vzor pětikuličkového pražského typu jen bavorský čtyřkuličkový.

•••••

⁴⁶ Srv. CAPPE, H. P.: *Die Münzen der Herzöge von Baiern...*, Dresden 1850; DANNENBERG, H.: *Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, 1–4, Berlin 1876–1905; HAHN, W.: *Moneta Radasponensis*, Braunschweig 1976; TÝŽ: *Die Grundzüge...*, l.c., zejména mt 1/2001. Srv. též PAUKERT, J.: *Několik poznámek k bavorskému mincovnictví 10. stol.*, Num. listy 59, 2004, s. 33–36.

⁴⁷ CHAURA, K.: *Poklad z Choustníku*, Praha 1939. V třetím a čtvrtém úhlu vedle teček ještě malé trojhrany. Chaura připomíná denáry Arnulfa (917–937) typu Dbg 1049.

⁴⁸ Oba denáry, Choustník 3 i Choustník 2 jsou znovu fotograficky dokumentovány, viz CACH, F.: *Příspěvek k technice ražby českých denárů*, NSb 1, 1953, s. 44–51, na tab. II, č. 2 a 3. Je přitom zajímavé, že denár II-2 má jednu doprovodnou tečku, zatímco II-3 má dvě. Z pozdější doby jsem doprovodné tečky (bez systematického vyhledávání) zjistil na denárech Boleslava II. C 135 a C 137. Doprovodné tečky přešly tedy z Bavorska na české mince, pak známe jejich výskyt i na Otto-Adelheidských denárech, srv. KLUGE, B.: *„Hatz I/Dbg 1164“. Eine Stempeluntersuchung zu den Otto-Adelheids-Pfennigen vom Kopftyp*, in: *Commentationes numismaticae*, Hamburg 1988, s. 103–124. Též DANNENBERG, H.: l.c., díl I, č. 1167, č. 1168, díl III, s. 855.

⁴⁹ PETRÁŇ, Z.: Num. listy 57, 2002, s. 129–135 v popisu mincí doprovodné tečky neuvádí. V prvním úhlu jsou však vedle velké tečky ještě dvě velmi malé. Doprovodné tečky jsou dobře vidět na minci samotné, ale jsou patrné i na fotografiích v Num. listech i na dobré fotografii zdánlivě čtyřkuličkového denáru. První exemplář, popisovaný Petráněm, jsem měl sám v ruce.

⁵⁰ Srv. Num. listy 58, 2003, s. 97–98.

⁵¹ HAHN, W.: *Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge der böhmischen Münzprägung*, WN 21, 1977, s. 162–167.

- g) Uvážíme-li, že vznik další bavorské mincovny v Nabburgu klade Hahn po roce 953 a že počet zachovaných bavorských mincí stoupá v období revolty 953/955⁵³, což se dá vyložit jako krytí zvýšené potřeby mincí pro obchod, dá se očekávat, že tohoto boomu se zúčastnil i český stát, a to s malým časovým zpožděním. Dá se tedy oprávněně předpokládat, že počátek rozsáhlejší české ražby nastal ještě před bitvou na Lešském poli v roce 955.
- h) Vzorem pro nejstarší české mince s 5 kuličkami by mohla být i anomální nabburská ražba Jindřicha I. s 5 kuličkami (1–2–1–1) ⁵⁴ z let 953–954. Je zajímavé, že v Nabburgu jsou potom raženy 9 a 6kuličkové denáry Jindřicha II., ne však tříkuličkové.⁵⁵

Bavorské vzory pro ražbu českých pětikuličkových denárů jsou tedy soustředěny v letech 953–954, tedy ještě před bitvou na Lešském poli.

A na úplný závěr ještě dvě poznámky. Dosavadní úvahy o motivech k zavedení ražby mincí⁵⁶ braly v úvahu pouze motivy ekonomické (zahraniční obchod a vybírání daní) nebo prestižní, v současné době převažuje názor o vlivu zahraničního obchodu. Nemusí to však být motivy jediné, víme i o praxi výkupného při obléhání⁵⁷ nebo o tributu⁵⁸, uváděna je i souvislost ražby mincí s financováním válek.⁵⁹ Nepominutelný je i vliv církve, která jistě upřednostňovala raženou minci pro nákup bohoslužebných knih, rouch a nádobí. V českém prostředí nemusel vycházet tento tlak z církve české, ale ze sídla tehdejší diecéze v Řezně.

Poslední poznámka se týká kontinuity ražby. Ražba mincí mohla být kontinuální tam, kde vytěžené stříbro mohlo být hned zmincováno, např. v Kutné Hoře ve středověku, při tehdejších omezených technologických možnostech jak dolování, tak mincování. Kontinuální ražba neexistovala v počátcích, kdy množství vyražených mincí bylo určováno především potřebou pro obchod, a neexistuje ani dnes, kdy výkonné stroje zabezpečí roční potřebu mincí v několika dnech. Pro nejstarší dobu známe i případy, kdy již zavedená ražba mincí nenalezla odezvu v jejich používání a kdy se v mincování pokračovalo až po kratší nebo delší přestávce.⁶⁰

•••••

⁵² HAHN, W.: *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, in: *Moneta mediaevalis*, Warszawa 2000, s. 379–392.

⁵³ Srv. PAUKERT, J.: *Několik poznámek k bavorskému mincovnictví 10. století*, Num. listy 59, 2004, s. 33–36.

⁵⁴ Viz mt 5/2001, s. 59, typ MR 65 a 1.2 + 18, snad i MR 65 a 1.2. + 5.

⁵⁵ Viz pozn. 53.

⁵⁶ Srv. KATZ, V.: *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, s. 15–16, 19; TŘEŠTÍK, D.: *Počátky Přemyslovců*, s. 439.

⁵⁷ Jednalo se již o starou praxi, srv. ŘEHOŘ Z TOURSU: *O boji králů a údělu spravedlivých*, Praha 1986, s. 148, 152, 166, 217, 482, 483, dále HAHN: mt 12/2000, s. 59 – Zwentibold, syn Arnulfa se při vpádu do Itálie 893 nechal vyplatit. Z obležení se pokusil vyplatit během revolty 953/955 i augsburský biskup Oldřich, viz *Gerhardi vita sancti Oudalrici episcopii*, MGH, SS IV., Hannover 1841, kap. 10.

⁵⁸ Tribut v ražených mincích se lépe odpočítával, než vážil. Nátlak na výplatu tributu v mincích mohl pocházet i od příjemce, dalo se pak s ním lépe manipulovat.

⁵⁹ Srv. HAHN: mt 11/2000 s. 61; TÝŽ: mt 12/2000, s. 61.

⁶⁰ Příklady přerušené mincovní činnosti máme již v Bavorsku (srv. HAHN: MR) a sice: v Salzburgu razil Arnulf 911–916, pak až Jindřich IV. 995–1002, v Augsburgu razil biskup Jindřich 973–982, pak až biskup Liutolf 987–996 a konečně v Nabburgu máme řadu ražeb až do roku 1009, pak je přetržka, další ražby až 1084. Ve Švédsku razil Olaf Skotkung (994–1022) a jeho nástupce Anund Jakub (1022–1050), pak byla mezera asi sto let. Srv. BRONSTED, J.: *Vikingové, sága tří století*, Praha 1967, s. 143 a FIALA, E.: *České denáry*, Praha 1895, s. 502. Obdobná situace byla i v Rusku, razil zde Vladimír I. (978–1015) a jeho následovníci Svjatopolk I. (1015–1019) a Jaroslav Moudrý (1019–1054), pak následovala přetržka s obnovením mincovnictví až za Dmitrije Donského (1362–1389). Srv. SOTNIKOVA, N. P. – SPASSKIJ, I. G.: *Tysjačletije drevnějšich monet Rossii*, Leningrad 1983. Též DANNENBERG, H.: *Grundzüge der Münzkunde*, Leipzig 1912.

.....

Unsere zeitgenössische Kenntnisse über die Anfänge der böhmischen Münzprägung

Die zeitgenössische Vorstellungen über die Typenreihenfolge der ältesten böhmischen Münzen stammen aus einer Studie von V. Katz, die 1935, also vor 70 Jahren veröffentlicht worden ist, die an einer Fundanalyse basierte. Da in der Zwischenzeit neue Funde, insbesondere in Polen zum Tageslicht gekommen sind, wurde vom Autor eine neue Fundanalyse (Tab. 2) durchgeführt mit dem Ergebnis, dass der älteste Typ Kreuz/Giebel mit 5 Punkten auf der Aversseite ist. Da ein solcher ordentlicher Typ im bayerischen Münzwesen nicht erscheint, müsste das bayerische Vorbild vier – oder sechspunktig sein. Heutige Typengliederung nach Hahn reiht aber den sechspunktigen Typ nach dem neunpunktigen ein, so bleibt nur die Möglichkeit, den bayerischen vierpunktigen Typ als Vorbild für den böhmischen fünfpunktigen anzunehmen. Vierpunktige Kreuzzeichnung kann man in Bayern bis zu Obolen Heinrichs I. (MR 11) und zu Denaren während der Rebellion 953/955 (MR 12, MR 14, MR 67) verfolgen. Der fünfpunktige Typ erscheint als Abweichung aber auch auf Nabburger Denaren in der Zeitraum 953/955 (siehe Hahn, mt 5/200, 59) MR 65 a 1. 2 + 18. Bayerische Vorbilder für die älteste böhmische Prägung stammen also aus der Zeit 953/954, d. h. noch vor der Schlacht auf dem Lechfeld.

Der Autor äussert auch die Meinung, dass die Typen- und Zeitgliederung der bayerischen und böhmischen Münzen in der Mitte des 10. Jahrhunderts als ein zusammenhängendes System angesehen sein sollte.

Deutsch vom Verfasser

informace

Numismatika v podzimním cyklu přednášek Národního muzea

.....

V podzimním cyklu numismatiky 2005 budou proslovena následující témata:

5. září – PhDr. J. Hásková, CSc., K hledání podoby Jana Žižky z Trocnova v české medailérské tvorbě
3. října – Univ. prof. PhDr. S. Suchodolski, Polsko, Ikonografie slavníkovských mincí
7. listopadu – Mgr. D. Kianička, Slovensko, Falzifikáty mincí z kremnické mincovny v 18. století
5. prosince – Oldřich Tlustoš – sochař a medailér, beseda s umělcem

Začátek přednášek, sestavených ve spolupráci s ČNS, je v 17,30 hodin.

J. Hásková

výstavy

Nová výstava v Kroměříži

.....

Dne 8. června 2005 byla v budově bývalé biskupské mincovny v Kroměříži otevřena zajímavá výstava – *Biblické výjevy na medailích ze sbírky Arcibiskupské*. Výstava, kterou připravilo Arcibiskupství olomoucké ve spolupráci s ČNS – pobočkou Kroměříž, Národním památkovým ústavem a Arcibiskupským zámekem v Kroměříži, bude veřejnosti přístupná do října t. r. Otevřena je denně mimo pondělí.

Redakce Num. listů

Ještě k nálezu pražských grošů z Hodonína

Václav Pinta

V roce 1955 byl při hloubení základů pro stavbu činžovního domu v Hodoníně odkryt nález grošů uložených ve džbánu. Správou Okresního muzea v Hodoníně byl pak zaslán jeho kovový obsah, 297 grošů, k určení do numismatického oddělení Národního muzea. Byly to mince:

Čechy, Václav II.	(1278–1305),	<i>K. Hora</i> , pražský groš (1)
Jan Lucemburský	(1310–1346),	<i>K. Hora</i> , pražský groš (156)
Karel IV.	(1346–1378),	<i>K. Hora</i> , pražský groš (136)
Míšeň, Fridrich I. Pokousaný	(1291–1324),	míšeňský groš typu Saurma č. 4359 (1)
Fridrich II.	(1324–1349),	míšeňský groš typu Saurma č. 4360 var. (3).

Nález byl českými a míšeňskými groši datován do doby kolem roku 1350, tedy do prvního údobí vlády Karla IV. Z tohoto důvodu se tento náleзовý soubor stal velice významným hlavně pro chronologii Karlových grošů.

Bádání od 60. let 20. století v dané oblasti značně pokročilo, a tak je třeba se vracet a ověřovat i popisy starších nálezů, zvláště když jsou stále ještě dispozici, jako nález z Hodonína.

Původní rozbor hodonínského nálezů publikovala již v roce 1960 Em. Nohejlová-Prátová.¹ Z rozboru je zřejmé, že větší pozornost byla věnována grošům Janovým, snad pro jejich větší typologickou četnost. V době zpracování nálezů ještě nebyly známy chronologie pražských grošů ani jednoho z obou Lucemburků. Castelinova chronologie Janových grošů² byla teprve před dokončením a chyběla i chronologie grošů Karlových (Veselý³; Pinta⁴). Bylo proto obtížnější groše určovat. Nepřesnosti v rozbořech nálezů často způsobovala hlavně nejednotná terminologie popisů textových rozdělovacích znamének a chyběla i jejich přesná reprodukce. Často také zůstávaly nepostřehnuty i některé ikonografické rozdíly v obraze české koruny a českého lva. Této problematice později pomohlo hlavně prohloubení znalostí o středověké technologii výroby ražebních kolků a nové reprodukční možnosti. V současnosti lze již některé dřívější typy rozdělovacích znamének posuzovat už jen jako varianty, vzniklé hlavně opotřebením razidel, čímž se jejich počet snížil.

Znovu se tedy potvrdila důležitost uchování starších, i když zdánlivě dobře popsanych nálezů mincí pro následné generace badatelů, kteří budou mít k dispozici ještě lepší prostředky, než umožňuje soudobá technologie a stupeň našeho poznání.

Abych mohl zpřesnit stávající chronologii Karlových grošů, i na podnět nedávno publikovaného zpracování grošového nálezů z Hradce Králové Dagmar Vorlovou⁵, rozhodl jsem se k revizi rozboru hodonínského grošového nálezů zpracovaného v letech 1955–1960.

¹ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: *Nález pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně*, Num. sborník 6, 1960, s. 378–389.

² CASTELIN, Karel: *O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského*, Num. sborník 6, 1960, s. 129–168.

³ VESELÝ, Stanislav: *Pražské groše Karla IV.*, Num. sborník 10, 1968, s. 123–138.

⁴ PINTA, Václav: *Studie o chronologii pražských grošů Karla IV. z let 1346–1378*, Num. listy 26, 1971, s. 71–80; Týž: *Pražské groše Karla IV. (1346–1378)*, Chomutov 1999.

⁵ VORLOVÁ, Dagmar: *Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové*, Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Hradec Králové 2002.

Rozbor obsahu jednotlivých sáčků s groši uloženými v depozitáři Muzea TGM v Hodoníně: ⁶

1. Obsahuje celkem **37 kusů** pražských grošů, počtem sice odpovídá, ale sestává ze 36 kusů grošů Karla IV. a 1 kusu pražského groše Jana Lucemburského (typ Castelin 36; se zn. kroužek se stopkou v rozvětvení ocasu lva) z toho:
 - 35 kusů** pražských grošů typu **I. a** je správně popsáno (písmeno **R** ve slově GRATIA má zakončenu nožičku kroužkem, na který upozornila Dagmar Vorlová)
 - 1 kus** pražský groš Karla IV. typ **III. a** (starší koruna – mladší lev)
2. Obsahuje celkem **52 kusy** Karlových grošů (má jich být 56 kusů) z toho:
 - 2 kusy** typ **I. a**
 - 6 kusů** typ **I. b/3**
 - 2 kusy** typ **II. a** – s kroužkem ve smyčce ocasu lva!
 - 42 kusy** typ **III. a** (tedy mladší typ!)

V tomto souboru jsem zjistil zásadní odchylku od publikovaného rozboru. Rozdělovací znaménko mezi KAROLVS PRIMVS: na žádném groši (!) **není kroužek v kosočtverci! Jedná se bezpečně o čtyřlístou růžičku!** (typ I. b/3; II. a; III. a). Na tomto znaménku se často negativní tečka uprostřed vytrácí a při zběžném pohledu může být zaměňováno i s malým křížkem + . Znaménko mezi GROSSI PRAGENSES zakreslené jako + je ve skutečnosti růžice spojená ze čtyř spojených kroužků. Negativní vnitřní kroužky jsou většinou zaplněny a neznatelné

3. **2 kusy** Karlových grošů typ **I. b/3**; znaménko mezi GROSSI : PRAGENSIS (dva plné kroužky často napojené čárkou) viz nález Morkovice⁷
4. **8 kusů** Karlových grošů (správně popsaných) typ **I. a** (písmena **R** a **B** jsou s kroužky). Groše mají rubní znaménko v rozvětvení ocasu lva – kroužek se stopkou
5. **12 kusů** Karlových grošů typ **I. a/1**
6. **3 kusy** Karlových grošů typ **III. a/1**
7. Obsahuje celkem **14 kusů** Karlových grošů z toho:
 - 9 kusů** typ **I. b/3** (křížek v rozvětvení ocasu českého lva; **R** je bez kroužku)
 - 5 kusů** typ **III. a** (starší koruna – mladší lev)
8. Obsahuje celkem **4 kusy** Karlových grošů z toho:
 - 2 kusy** typ **I. b/3**
 - 2 kusy** typ **III.**

Nález v současnosti obsahuje celkem 131 Karlových grošů místo původních 136 ks.

Co přinesl nový rozbor hodonínského nálezu?

Současný rozbor hodonínského nálezu skutečně potvrdil názor, že je třeba hlavně dříve popsané nálezy brát s určitou rezervou. Poslední revize části depotu – pražských grošů Karla IV. nic nemění na skutečnosti, kterou již postřehla autorka původního rozboru a sice, že všechny Karlovy groše hodonínského souboru patří podle obrazu české koruny do jediné – nejstarší skupiny.

Přínosem současného rozboru je ale nové zjištění: **část Karlových grošů má ikonografii rubní strany (obraz českého lva) jak nejstarší, tak i mladší** (to v původním rozboru nebylo zjištěno).

Z nového rozboru nálezu je dobře patrná i skutečnost, že k ražbě pražských grošů (v prv-

•••••

⁶ Muzeum TGM v Hodoníně, 10. září 2003. Byly podrobně zkoumány pražské groše Karla IV., groše Jana Lucemburského pouze orientačně. Děkuji odpovědným pracovníkům Muzea TGM v Hodoníně za umožnění studia hodonínského nálezu pražských grošů.

⁷ HLOBIL, Stanislav: *Nález grošů v Morkovicích*, NČČsl 6, 1930, s. 131–136.

ním období Karlovy vlády) byly používány kombinace nových lícních kolků s Karlovým jménem a posledních rubních kolků Janových (se lvem) a o něco později, v následném období, byly používány novější rubní kolky (se lvem) do páru s již relativně staršími lícními kolky (s korunou a Karlovým jménem).

Nový rozbor hodonínského nálezu potvrdil současnou chronologii Karlových grošů a dal i podnět k jejímu zpřesnění. Nejedná se sice o nově objevené typy a varianty grošových ražeb, které bychom ještě neznali z jiných nálezů nebo sbírek, ale paradoxně o jejich částečnou revizi. Potvrdil se můj názor na vypuštění typu I. b/1 a I. b/2 z tabulky chronologie Karlových grošů (typ groše s opisovým znaménkem **kroužek v kosočtverci** mezi KAROLVS PRIMVS). Tento symbol se totiž dosud neobjevil v žádném nálezu ani numismatické sbírce a do chronologie byl zařazen právě jen na podnět publikování hodonínského nálezu. Ve skutečnosti má toto sporné znaménko vnitřního opisu tvar drobné **čtyřlísté růžice**.⁸ Proč bylo ale reprodukováno jako **kroužek v kosočtverci**, nevím. Snad došlo jen k technické chybě vzniklé při výrobě tiskového štočku.⁹ Není bez zajímavosti, že nálezu obsahuje i dva poměrně vzácné Karlovy pražské groše **typ II.** s kroužkem ve smyčce ocasu českého lva, které nebyly při původním rozboru objeveny. Tyto nově objevené groše II. typu mohou přispět k přesnějšímu datování celého nálezového souboru.

Zastoupení typů a variant pražských grošů Karla IV. v hodonínském nálezu

typ I. a KAROLVS • PRIMVS X DEN • GRATIA • REX • BOEMIA *** GROS • I • PRA • GEN • S •	typ I. b/3 KAROLVS • PRIMVS X DEN • GRATIA • REX • BOEMIA *** GROS • I • PRA • GEN • S •
typ II. a KAROLVS • PRIMVS X DEN • GRATIA • REX • BOEMIA *** GROS • I • PRA • GEN • S •	typ III. a KAROLVS • PRIMVS X DEN • GRATIA • REX • BOEMIA *** GROS • I • PRA • GEN • S •

Hodonínský nálezu byl původně datován k roku 1350, kdy nepokojná jihomoravská hranice jistě skýtala příčiny ke shromáždění a případně ukrytí peněz. Je ale pravděpodobné, že nově zjištěný obsah nálezu (přítomnost Karlových grošů II. i III. typu) jeho uložení posouvá o něco dále, snad ke konci června roku 1353, kdy mohl být pozůstatkem uvítání nové královny Anny Svídnické v Hodoníně.

⁸ Stejně jako je u typu II. a, III. a.
⁹ Je ovšem možné, že s trochou fantazie může růžice na málo čitelných ražbách trochu kroužek v kosočtverci připomínat.

.....

Noch einige Bemerkungen zu dem Fund der Prager Groschen aus Hodonín

Die Analyse des Fundes aus Hodonín wurde im Jahr 1960 von E. Nohejlová-Prátová veröffentlicht. Zu der Zeit der Bearbeitung des Fundes existierte keine Chronologie der Prager Groschen der Herrscher von Luxemburg, die in dem Fund aus Hodonín überwiegen (Johann von Luxemburg – 156 Exemplare, Karl IV. – 136 Exemplare). Dies war der Grund von einigen Ungenauigkeiten in der Bestimmung der Prägungen und zugleich ein Grund zur Revision der ursprünglichen Analyse.

Die neue Analyse hat Anlass zur Präzisierung der existierenden Chronologie der Prägungen der Groschen von Karl IV. gegeben und sie hat die Existenz des Teilungszeichens in der inneren Umschrift am Avers – Ring in Rhombus – ausgeschlossen. In der Wirklichkeit ist dieses Teilungszeichen eine kleine vierzipfelige Rosette. Der Fund von zwei verhältnismässig raren Groschen von Karl IV. mit dem Zeichen des Münzmeisters – ein Ring in der Schleife des Löwenschwanzes – hat dann zur genaueren Datierung des ganzen Fundes in das Jahr 1353 beigetragen.

Übersetzt von B. Vančura

informace

Numismatické oddělení Národního muzea připravuje

.....

Numismatické oddělení Národního muzea v rámci grantu ministerstva kultury ČR připravuje **pokračování katalogů Chaurovy sbírky**. První a zatím poslední byl svazek s pořadovým číslem 3 – *Pražské groše (1300–1526)*, sestavený J. Háskovou, který vyšel ve spolupráci s Českou numismatickou společností v roce 1991. Nedostatek finančních prostředků v následujících letech plánovanou edici zastavil. Za příznivějších podmínek v současnosti rozhodl Mgr. Tomáš Kleisner, nový vedoucí numismatického oddělení NM, ve vydávání této důležité bohemikální edice pokračovat. Jak bylo uvedeno v nabídkovém listě roku 1986 edice obsáhne dalších sedm svazků, které navíc doplní živo-

topisná monografie tvůrců unikátního souboru českých, moravských a slezských mincí i medailí, Rudolfa a Karla Chaurových.

V návaznosti na edici Chaurovy sbírky připravuje numismatické oddělení postupnou **reedici důležitých nálezových celků**, uložených ve sbírce Národního muzea. Budou publikovány formou *Studií* v časopisech Národního muzea. Zpracovateli budou pracovníci oddělení, v případné spolupráci s vybranými specialisty z jiných vědeckých institucí. První studie bude věnována grošovému nálezu z Vysokého nad Jizerou, který se podařilo doplnit o některé další, dosud neznámé materiály.

Numismatická veřejnost a všichni další zájemci o edici Chaurovy sbírky a reedici nálezových celků budou včas o vydání jednotlivých svazků a studií informováni. Po dobu zpracovávání nebudou jednotlivé fondy badatelům k dispozici.

J. Hásková

Nález mincí v obci Verdek

•••••
Vojtěch Brádle

Pokud se podíváme do novější numismatické literatury na práce pojednávající o nálezech mincí, zjistíme, že část těchto prací se nevěnuje nově objeveným mincím, ale zabývá se nálezy staršími. Také v tomto případě není předmětem mého článku nový nález a ani žádný starší doposud nepodchycený nález, nýbrž depot mincí, který se již v numismatické literatuře objevil. K tomuto nálezu se mi ovšem studiem písemných pramenů podařilo získat některé informace, které doplňují a relativizují dosavadní záznamy o něm.

V literatuře se s nálezem mincí z obce Verdek, která se nachází v údolí Labe bezprostředně za Dvorem Králové nad Labem ve směru proti toku řeky, setkáváme poprvé v soupisu památek královédvorského okresu, kde je ovšem pouze kratičká zmínka o tom, že v muzeu ve Dvoře Králové je uložen „*poklad stříbrných mincí ze XVII. stol. nalezený v obci Verdeku 1931*“.¹ Další podrobnější zprávu o zdejším nálezu založenou na záznamu Státního památkového úřadu Praha přinesl třetí díl soupisu nálezů z Čech, Moravy a Slezska.² Tuto zprávu pak později převzal do své práce o nálezech mincí v podhůří Krkonoš J. Petrtyl a doplnil ji o počet mincí uložených v muzeu ve Dvoře Králové s odkazem na studium J. Šůly.³

Nejstarší zjištěný písemný záznam o verdeckém pokladu pochází ze začátku prosince 1931. Tehdy je muzeu ve Dvoře Králové nabídnuto ke koupi šest mincí: „*pruský dukát (1606), belgický dukát (1631), frankfurtský dukát (1640), rakouský tolar (1550), švýcarský tolar (1623) a belgický tolar (1628)*“. Mince muzeu nabídl zdejší kovář Jaroslav Šolc, který je měl najít na poli ve Verdeku. Vedle zmíněných ražeb si měl ještě ponechat dva další dukáty (arabský a gdaňský). Již tehdy se na schůzi kuratoria muzea objevil varovný hlas požadující přesné zjištění původu mincí, aby se tak muzeum vyhnulo případným právním nepříjemnostem.⁴ K těm později v souvislosti s verdeckým pokladem opravdu došlo a především díky nim je ovšem nález podrobněji znám.

Nabídnuté mince muzeum skutečně zakoupilo a navíc se podařilo ještě získat zdarma jeden „*arabský dukát*“. Kromě toho však kustod muzea členům kuratoria sdělil, že na poli ve Verdeku byl vyorán plný hrnec mincí, které J. Šolc postupně rozprodává.⁵ S tím jsou poprvé zmíněny náleзовé okolnosti pokladu. O tom, co se ve Verdeku stalo přesněji, se dozvídáme z udání na Josefa Doležala, skutečného nálezce pokladu. Kočí J. Doležal objevil při orání pole svého zaměstnavatele verdeckého mlynáře Ferdinanda Jarolímka v říjnu 1931 „*středověký poklad mincí*“, který se měl skládat ze 60 velkých stříbrných a 5 zlatých mincí. Doležal, který nález neohlásil, odnesl v listopadu mince J. Šolcovi, aby je ten dále rozprodal.⁶ Obdobný obsah nalez-

•••••
¹ POCHE, Emanuel: *Soupis památek historických a uměleckých v okrese královédvorském*, Praha 1937, s. 64.

² *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, Praha 1957, s. 172–173, č. 3769.

³ PETRTYL, Josef: *Historická dokumentárnost nálezů mincí v podhůří Krkonoš (Rozbor nálezové struktury)*, in: *Krkonoše – Podkrkonoší 4*, Hradec Králové 1969, s. 22–23.

⁴ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi ze 4. 12. 1931, inv. č. PT10533.

⁵ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi ze 7. 4. 1932, inv. č. PT10533.

⁶ SOKA Trutnov, fond Okresního úřadu Dvůr Králové nad Labem 1850–1948 (dále jen Oú DKnL), kartón č. 242, Četnická stanice Dvůr Králové nad Labem – udání č. j. 2500 ze 7. 6. 1932.

neme i v hlášení četnické stanice ve Dvoře Králové Státnímu památkovému úřadu Praha, které je navíc doplněno stručným popisem struktury nálezu.⁷

Další pátrání četníků však přineslo přesnější informace ohledně struktury pokladu. Celkově se jim podařilo zjistit 45 mincí popsaných následovně: dukát Fridolina Pruského (1606), belgický dukát (1631), dukát města Frankfurtu (1640), rakouský dukát (1647), dva dukáty neznámé – snad arabské, tolary Filipa IV. z let 1622, 1623 (4), 1624 (2), 1627, 1628, 1631, 1633 (3), 1634, 1636 (2), 1638 a 1647, 11 tolarů Albrechta a Alžběty Rakouské bez letopočtu, belgické tolary z let 1600 a 1649, tolar papeže Řehoře (1620), tolary Maxmiliána z let 1568 a 1622, tolar Rudolfa II. (1606), tolar Augusta Saského (1579), švýcarský tolar (1623) a dva tolary Ferdinanda bez letopočtu.⁸

I když v tomto jednoduchém soupisu zjištěných mincí, které představují snad okolo dvou třetin nálezu, nenajdeme potřebné údaje umožňující jejich přesné určení, je nám podán slušný přehled o celkové podobě pokladu. Vyplývá z něho, že mince mohly být uschovány nejdříve v roce 1649, spíše však až někdy po polovině 17. století. Bližší časové určení doby ukrytí není vzhledem k absenci záznamů o podstatné části pokladu možné. Z podchycené části rovněž plyne, že většinu pokladu tvořily mince vyražené v první polovině 17. století, z kterých pak více než polovina spadá do doby třicetileté války, a výrazně menší část mince z 16. století. Geograficky tvořily jádro nálezu ražby zhotovené ve Španělském Nizozemí, resp. ve Španělsku. Nao-pak domácí původ můžeme čistě hypoteticky předpokládat jen u minima mincí. Nízký počet domácích tolarových a dukátových ražeb v nálezech z tohoto období však není zcela výjimečný, jak dokládají i jiné popisy nálezů, i když je absence či výrazně nízký počet takových mincí nápadný.

Navíc nám tento soupis relativizuje doposud opakované složení nálezu v podobě 5 zlatých a 60 stříbrných mincí,⁹ které je ostatně založeno pouze na vlastním doznání J. Doležala,¹⁰ který mohl mít zřejmý zájem na přiznání nižšího počtu nalezených mincí. Pokud se podíváme na zlaté mince, četníci udávají zjištění šesti ražeb a navíc zůstává otázkou, zda jimi uváděný rakouský dukát (1647)¹¹ je totožný s „gdaňským dukátem“ v záznamech muzea.¹² Tak i bez toho, že bychom museli brát v potaz v písemných záznamech nepodchycenou část nálezu, se dostáváme na vyšší počet zlatých ražeb. Také v případě stříbrných mincí bude uváděný počet ve srovnání se skutečností zřejmě o něco nižší.

Pokud jde o další osud mincí z verdeckého nálezu, je mi znám pouze v několika málo případech. Jak již bylo napsáno, ještě před zahájením vyšetřování získalo muzeum ve Dvoře Králové 4 zlaté a 3 stříbrné mince z popisovaného nálezu¹³ a tyto byly spolu s celou muzejní sbírkou

•••••

⁷ SOkA Trutnov, Oú DKnL, kartón č. 242, Hlášení četnické stanice Dvůr Králové nad Labem Státnímu památkovému úřadu Praha ze 7. 6. 1932.

⁸ SOkA Trutnov, Oú DKnL, kartón č. 242, Četnická stanice Dvůr Králové nad Labem – dodatek k udání č. j. 2 500 z 11. 7. 1932.

⁹ *Nálezy III*, s. 172; PETRTYL, J.: *Historická dokumentárnost*, s. 22.

¹⁰ SOkA Trutnov, Oú DKnL, kartón č. 242, Četnická stanice Dvůr Králové nad Labem – udání č. j. 2 500 ze 7. 6. 1932.

¹¹ SOkA Trutnov, Oú DKnL, kartón č. 242, Četnická stanice Dvůr Králové nad Labem – dodatek k udání č. j. 2 500 z 11. 7. 1932.

¹² Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi ze 4. 12. 1931, inv. č. PT10533.

¹³ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi ze 4. 12. 1931, inv. č. PT10533.

kou mincí v politicky vyhrocené době v září 1938 uloženy v trezoru městského důchodu ve Dvoře Králové.¹⁴ V době vyšetřování verdeckého pokladu sice F. Jarolímek přislíbil předsedovi kuratoria muzea, že nazpět získané mince věnuje muzeu,¹⁵ ale nic nenaspovídá tomu, že by se do zdejšího muzea ještě další mince opravdu dostaly za předpokladu, že v zápiscích kuratoria zmíněný „*rakouský tolar (1550)*“¹⁶ odpovídá tolaru bez letopočtu Ferdinanda Tyrolského uloženému dnes v muzeu ve Dvoře Králové.¹⁷ To, že se jedná o tutéž minci podporuje soupis četníků, který žádný rakouský tolar (1550) neuvádí, přestože zachycuje jinak všechny muzeem vlastněné mince a rovněž uvádí dva tolary Ferdinanda bez letopočtu.¹⁸ V současnosti je v muzeu uloženo již jen šest mincí, neboť jedna stříbrná ražba byla dříve odcizena. Muzeum tak vlastní následující mince:

Branibory – kurfiřtství, Jáchym Fridrich (1598–1608), dukát 1606

Frankfurt nad Mohanem, dukát 1640

Osmanská říše, Sulejman I. (1520–1566), *Misr*, altun 926AH

Západní Frísko, dukát 1631

Alsasko, Ferdinand Tyrolský (1564–1595), *Ensisheim*, tolar bez letopočtu

Brabantsko, Filip IV. (1621–1665), *Maastricht*, patagon 1628¹⁹

Dle slov bývalé ředitelky muzea ve Dvoře Králové J. Holejšovské se údajně měla část mincí z verdeckého pokladu dostat do muzea v Hradci Králové. Tuto informaci získala od dřívějšího správce muzejních sbírek J. Mařátka. Podle Jaroslava Šůly, který řadu let spravoval numismatickou sbírku muzea v Hradci Králové a zabýval se nálezy mincí v severovýchodních Čechách, přičemž pro nálezy ze Dvora Králové získal informace také právě od J. Mařátka, není však v hradeckém muzeu žádný záznam o mincích pocházejících z Verdeku, což přirozeně znamená, že se sem nemohly některé mince dostat, aniž se zapsal jejich původ.

•••••

Fund der Münzen in der Gemeinde Verdek, Bezirk Dvůr Králové nad Labem

Im Oktober 1931 hat J. Doležal auf dem Feld in der Gemeinde Verdek in der durch Pflügen aufgewühlten Erde einen Hortfund von goldenen und silbernen Münzen aus dem 16. und 17. Jahrhundert gefunden.

J. Doležal hat diesen Fund verschwiegen und die Münzen über J. Šolc ausverkauft. Dank der Fahndung der Gendarmerie wurden aber die Informationen über die ungefähre Zusammensetzung des Hortfundes aus Verdek erhalten. Der Fund bestand aus mindestens 6 goldenen Münzen und 60 silbernen Talerprägungen. Heute sind aber nur 6 Münzen (4 goldene und 2 silberne Münzen) bekannt, die das Eigentum des Museums in der Stadt Dvůr Králové nad Labem sind.

Übersetzt von B. Vančura

•••••

¹⁴ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Protokol o dočasném uložení numismatické sbírky městského muzea z 9. 9. 1938.

¹⁵ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi z 23. 9. 1932, inv. č. PT10533.

¹⁶ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Kuratorium Městského muzea 1921–1940, Zápis o schůzi ze 4. 12. 1931, inv. č. PT10533.

¹⁷ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Evidence numismatické sbírky, inv. č. 6 862.

¹⁸ SOkA Trutnov, Oú DKnL, kartón č. 242, Četnická stanice Dvůr Králové nad Labem – dodatek k udání č. j. 2500 z 11. 7. 1932.

¹⁹ Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem, Evidence numismatické sbírky, inv. č. 4924–4924/3, 6862–6863.

Kolky v numismatickém oddělení Národního muzea

•••••
Jiří Kořínek

Poklady se nacházejí všude, v zemi, v moři, ve starých stavbách a přitahují neustále pozornost lidí. Pro badatele se však poklady skrývají především v depozitářích muzeí a archivů. Pro mne byla takovým pokladem rozsáhlá sbírka kolků Ladislava Hanuse, kterou koupilo Národní muzeum v roce 1936 a uložilo ji v numismatickém oddělení. I když kolky s numismatikou zdánlivě nesouvisejí, přesto umístění sbírky má svou logiku. Numismatika, která soustřeďuje svou pozornost na techniku peněžní směny, se zákonitě setkává se vším, co s penězi souvisí. Peníze neustále kolují mezi námi. Začínají svou pouť v mincovně, či tiskárně a přes banky se dostávají k občanům a institucím a odtud zase zpět k bankám. Ve formě různých daní, dávek a poplatků plynou do státního rozpočtu. A v tomto koloběhu narazí na kolek, prostřednictvím kterého se v minulosti i v současnosti platily a platí různé poplatky, dávky a některé daně.

Původně plnil kolek funkci viditelné stvrzenky o zaplacení předepsané daně. Byl nejprve zaveden v Holandsku v roce 1624, kde rozvoj obchodu v důsledku zámořských objevů nabyl značný objem. Kolek jako zvláštní razítko se po vybrání daně vyrazil na obal zdaněného zboží (na bedny, sudy, pytle apod.), nebo na přivěšenou pečeť či plombu. Na první pohled tak bylo zřejmé, že zboží bylo zdaněno. Kolek, který se stal synonymem daně, byl postupně zaváděn v dalších zemích. Dokonce kolek uvalený Anglií na některé zboží dovážené do Ameriky podstatně zvýšil jeho cenu, vyvolal v koloniích „*nové Anglie*“ velkou bouři odporu a nakonec vedl k úplnému osamostatnění těchto kolonií.

Kolková daň byla postupně zaváděna ve Francii, v německých státech a v roce 1686 i v Rakousku. Patent Leopolda I. z 3.11.1686 vyhlásil kolkovou daň na všechny hospodářské akty uzavírané prostřednictvím listin (smlouvy obchodní, dědické, darovací, soudní spory pojednávající o majetku a jeho změnách, směnky, dlužní úpisy apod.). Daň se platila vedle dosavadních poplatků spojených s vyhotovením listiny a její výtěžek plynul na zvýšené náklady války s Turky. Proti nové dani se ihned zvedl velký odpor a ve většině rakouských zemí byla postupně rušena, v českých zemích na nátlak stavů byla zrušena patentem z 25. 6. 1693.

V českých zemích pak kolková daň byla obnovena v roce 1748 a tentokrát dokonce na naléhání českých stavů, neboť měla ulehčit placení kontribucí sjednaných na deset let dopředu (tzv. decenální reces). Daň z písemně uzavřených hospodářských smluv, ale i některé nově zavedené spotřební daně, jako např. daň z kalendářů, hracích karet, líčidel a pudrů, se platila kolkem, který byl jako razítko vyražen na zdaněnou listinu či výrobek (titulní strana kalendáře, krabička líčidla). Kolky byly dvojího určení, všeobecné kolky, které se tiskly obvykle na listiny, a kolky zvláštní, určené jen pro speciální daň (daň kalendářní, karetní, novinová atp.). Razidla pro kolek se vyráběla v určené mincovně a byla protokolárně předávána zřízeným kolkovním úřadům. Od roku 1803 se razidla kolků vyráběla centrálně ve vídeňské mincovně a byla rozesílána zemským kolkovním úřadům.

V českých zemích kolek od roku 1748 zdomácněl tak, že zůstal v používání až do dnešních dnů. Pravda, dnes už to není kolkové razítko, ale kolková známka zavedená v Rakousku v roce 1854. Také se již kolkem neplatí daně, ale téměř veškeré správní poplatky.

S rozvojem hospodářství kolek postupně ztrácel charakter daně a byl využíván převážně k placení poplatků. Při velké novele kolkovního zákona v roce 1840, bylo stanoveno, že kolkem se platí jen takové daně, které nejsou určeny zvláštním zákonem. Kolkem se pak platily pře-

vážně jen některé daně spotřební (daň z kalendářů, hracích karet, novin, některých tabákových výrobků, vína v lahvích, z cukru apod).

Význam Hanusovy sbírky kolků spočívá především v tom, že dokumentuje použití kolků v celém historickém období od roku 1686 do roku 1918, a to ve všech zemích, které byly součástí rakouské říše.

Sbírka je velice rozsáhlá. Osm alb je věnováno kolkům z období 1686–1854 (tištěné kolky – kolkové signety), čtyři alba kolkovým známčkám 1854–1918. K těmto albům jako dokumentace je přidáno 24 objemných složek listin, na kterých byly kolky použity. Převážně se jedná o listiny z let 1686–1854, a to opět ze všech částí rakouské říše. Jsou mezi nimi unikáty, které nikde jinde dnes již nelze najít, dokonce ani ve vídeňských muzeích. Součástí sbírky je i krabice rakousko-uherských smének z let 1803–1918 s tištěnými směnečnými kolků.

Ladislav Hanus některé své poznatky o historii kolků publikoval, ale stačil vydat jen dvě knihy: přehled všeobecných kolků 1686–1854 a přehled všeobecných kolkových známek 1854–1918. Rozsáhlé zpracování speciálních kolků (kalendářní, karetní, novinové apod.) zůstalo jen v rukopisech. Tyto rukopisy jsou rovněž součástí sbírky. Je to celkem 18 sešitů formátu A 5 v průměru po 100 stranách. Sbírkou v albech jsou popisovány česko-německy, rukopisy jsou vzhledem k tomu, že Hanus byl německé národnosti, psány německy.

Kdo vlastně byl Ladislav Hanus?

Pocházel ze staré poštmistrovské rodiny. Otec byl poštmistrem v Chebu a Ladislav mu již jako malý hoch na poště pomáhal. Narodil se v roce 1865, v mládí se obdivoval armádě a tak se po studiích stal kavaleristou a sloužil u 1. husarského pluku v jižním Maďarsku. Po těžké infekční nemoci byl předčasně penzionován, vrátil se do Chebu, kde převzal po otci poštovní stanicu. Po reorganizaci pošt v roce 1906 odešel do penze a zabýval se jen svým koníčkem – filatelií. Při studiu poštovní historie a poštovních známek narazil na kolky, zjistil, že je to velmi zajímavá oblast bádání, dokonce zajímavější než samotná filatelie, a u kolků už zůstal. Shromáždil velikou sbírku rakouských poštovních známek, některé z nich jsou dnes unikáty, a tuto sbírku věnoval vídeňskému poštovnímu muzeu. Protože korespondoval se sběrateli z celé Evropy a zvláště z Itálie, shromáždil sbírku poštovních známek Vatikánu, kterou pak věnoval svatému Otci. Od první světové války se již věnoval jen kolkům. Přestěhoval se do Prahy a podnikal časté cesty do Vídně, kde se seznámil s archivem bývalého ministerstva financí a centrálního kolkového úřadu. V roce 1923 byl vyzván ředitelem mincovního kabinetu vídeňského muzea, kde byla většina archivního materiálu centrálního kolkovního úřadu uskladněna, ke spolupráci. Materiál nebyl evidován a byl ve značném nepořádku. Dlouhá léta Hanus pořádal a třídil sbírky kolků, kolkovních patentů, návrhů a zkusmých tisků kolků, původních otisků kolkových razidel atd. Odtud se svolením ředitele kabinetu získal kolky, návrhy a zkusmé otisky, které v kabinetu byly dvojmo. Tyto se pak staly součástí jeho sbírky. Sbírkou kolků, kterou dokončil v roce 1935, pak nabídl v roce 1936 Národnímu muzeu v Praze, které ji koupilo. Muzeum tak získalo sbírku, která nemá svou úplností a systematickostí ve světě obdoby.

Kolkům se L. Hanus věnoval i dále, jednu poměrně rozsáhlou sbírku kolků zanechal svému synovi, který ji po druhé světové válce rozprodal. Již začátkem druhé světové války byl vážně nemocen a někdy v průběhu války zemřel.

Z rozsáhlé Hanusovy sbírky, kterou jsem měl díky pochopení vedoucí a pracovníků numismatického oddělení možnost v minulých letech studovat, by se dalo psát o různých oblastech, kde byly kolky používány. Jedním z mnoha speciálních kolků, který mě zaujal, je kolek novinový.

Jak jsem se již výše zmínil, vedle všeobecných kolků, které se tiskly, nebo lepily na listiny, se v rakouském kolkovníctví používala celá řada speciálních kolků určených jen pro účel, pro který byly vydány. A to byl mj. i kolek novinový.

V období, kdy vydávání novin a časopisů bylo již poměrně rozšířeno, přišla rakouská finanční správa s návrhem zdanit vydávané noviny a časopisy. Novinová daň byla přijata a zavedena od 1.7.1789. Týkala se všech novin, časopisů a brožur vydávaných v tuzemsku i do rakouských zemí dovážených. Daň nebyla uplatněna v uherských zemích, ale byla aplikována při dovozu novin a časopisů z Uher do zemí rakouských. Od zdanění byly osvobozeny odborné a vědecké publikace a náboženské tisky. Daň činila $\frac{1}{2}$ krejcaru, u brožur 1 krejcar. Bylo to vysoké daňové zatížení, neboť představovalo čtvrtinu i více z ceny novin. Protesty vydavatelských kruhů vedly posléze k tomu, že daň byla omezována, rušena u tuzemských novin a po roce 1792 zůstala jen pro dovážené dotisky cizozemských novin.

V roce 1803 při vydání nového kolkovního patentu však novinová daň byla v plné šíři obnovena a nepomohly již žádné protesty. Od té doby se platila až do konce roku 1899, neboť od 1. 1. 1900 bylo zdanění tiskovin řešeno jiným způsobem. Zdanění se týkalo tiskovin s politickým obsahem a o tom, co je politický obsah či článek, rozhodovaly zemské cenzurní komise. Daň byla odstupňována podle rozsahu novin. Z novin tuzemských se platila daň $\frac{1}{2}$ krejcaru, pokud rozsah nepřesáhl jeden arch, z novin ve větším rozsahu pak daň 1 krejcar. U dovážených novin daň 1 krejcar do rozsahu jednoho archu, při větším rozsahu 2 krejcare. Archem se rozuměl normovaný rozměr 252 vídeňských čtverečních palců, čemuž odpovídá rozměr papíru cca 37×47 cm.

Daň byla od roku 1811 zvýšena na 1, 2 nebo 3 krejcare. V roce 1841 pro zjednodušení byla daň pro tuzemské noviny stanovena na 1 krejcar, pro cizozemské na 2 krejcare. Tato výše daně pak byla zachována až do roku 1899.

Každý výtisk novin, které podléhaly zdanění, musel být na titulní straně opatřen kolkem. Kolek na noviny natiskl příslušný zemský kolkovní úřad. Každý vydavatel, který měl povolení vydávat noviny nebo časopisy, které podléhaly dani, kolkovnímu úřadu oznámil, jaké tituly a v jakém množství tiskne. Kolkovní úřady pak mohly provádět kontrolu přímo u vydavatele, nebo v tiskárně. Osvobozeny byly jen povinné výtisky dodávané do univerzitních knihoven, státním institucím a výtisky na ukázkou. Vydavatel všechny výtisky dopravil na kolkovní úřad, který provedl okolkování a teprve pak je mohl expedovat.

Zajímavé jsou vzpomínky některých vydavatelů, kteří popisují svá učňovská léta a líčí, jak se nadřeli, když museli noviny, ale např. i kalendáře (kalendářní daň), které došly z tiskárny, balit nebo ukládat do pytlů a na vozíku vozit do kolkovního úřadu k okolkování. Pokud toho bylo menší množství, nosili tisky v nůši. Vydavatel platil kolkovné obvykle předem paušálem a čtvrtletně se provádělo vyúčtování. Počet okolkováných výtisků se na kolkovním úřadě přísně evidoval.

Pokud byly noviny zasílány poštou a pošta obdržela noviny neokolkované nebo jí došly z ciziny, noviny zadržela, dopravila na kolkovní úřad k okolkování a teprve pak je mohla předat předplatiteli. Kolkovné pošta vybrala spolu s předplatným. Až do padesátých let 19. století se noviny tiskly téměř stoprocentně jen pro abonenty, kteří je měli předplacené. Zahraniční noviny bylo možno předplácet jen prostřednictvím novinových expedic zřízených při hlavních poštách v Praze a v Brně. Tyto pošty před odesláním předplatiteli zajistily okolkování.

V českých zemích byly stále kolkovní úřady pověřené kolkováním novin zřízeny jen v Praze, Brně a v Opavě.

Zajímavostí je to, že v době lázeňské sezóny byly od roku 1803 v období květen–září zřizovány dočasné kolkovní úřady v Karlových Varech, Mariánských a Františkových Lázních a v lázních Teplice. Bylo tomu tak proto, aby se dodávka novin lázeňským hostům, kterými byly mnohdy významné osobnosti, nezdržovala zasíláním do Prahy a zpět. Razidla pro tyto dočasné kolkovní úřady dodávala vídeňská mincovna do Prahy, odkud je pražský kolkovní úřad předával na sezónu do lázeňských míst.

Novinový kolek měl vždy odlišnou podobu od kolků všeobecných. V letech 1789–1803 byl kruhový, uprostřed s rakouským znakem a vedle něj písmena ZS (Zeitung Stempel), nominální hodnota kolku v něm uvedena nebyla. Od roku 1803 se kolek každý rok měnil, byl různě zdoben, vždy v něm byla uvedena nominální hodnota kolku, slovo „ZEITUNG“ a značka kolkovního úřadu, který kolek natiskl.

Od roku 1850 byl novinový kolek zaveden i v uherských zemích a noviny takto okolkované již nebylo nutno kolkovat při dovozu do rakouské části říše.

Pro usnadnění kolkování novin malých vydavatelů a vydavatelů, kteří měli sídlo vzdálené od kolkovního úřadu, byly od roku 1853 zavedeny novinové kolkové známky.

Novinové kolkové známky se na archy papíru, které měly být potištěny, nalepily předem a tisk novin se prováděl přes kolkovou známku. Novinové kolkové známky si mohli vydavatelé zakoupit u kolkovních úřadů. U dovážených novin pak bylo kolkování možno provést přímo na určených celnicích, kde byly kolkové známky k dispozici, nebo u obvodních finančních úřadů. Celnice a úřady musely nalepenou novinovou kolkovní známku znehodnotit svým razítkem.

Novinové expedice, které byly od padesátých let 19. století postupně zřizovány u dalších velkých pošt, vybíraly kolkovně spolu s předplatným, noviny již nedávaly kolkovat, ale opatřily je jen razítkem novinové expedice a tím ručily za vybrání kolkové daně. Volně prodávané noviny musely být předem okolkovány u kolkovního úřadu, nebo novinovou kolkovou známkou. Prodej novin kontrolovala jak policie, tak finanční úřady. Za nekolkované noviny byl vysoký postih (třicetinasobek kolku), při zjištění opakovaných nekolkovaných výtisků mohla být odebrána licence, nebo proveden trestní postih. Udavačům, kteří oznámili nekolkované noviny, byla vyplácena odměna.

V počátečních letech kolkování novin byla novinová daň vysokou zátěží a při omezeném počtu předplatitelů mnohdy způsobila zánik novin. Před rokem 1848 se noviny vydávaly v poměrně nízkém nákladu, obvykle několik set výtisků, výjimkou byly náklady přes tisíc výtisků. Zvláště česky psané noviny měly malé náklady a kromě kolkovného je silně tížila cenzura. Proto mnohé z nich vycházely jen několik let, nebo jen několik měsíců. Situace se zlepšila po roce 1848, kdy např. Pražský večerní list vycházel po krátkou dobu v počtu až 5000 výtisků, Národní noviny 2400 výtisků a obdobně tomu bylo i u německy vydávaných novin. Od roku 1849 však politické noviny zatěžovaly i poměrně vysoké kauce, které museli vydavatelé složit.

Ve sbírce Ladislava Hanuse je novinovým kolům věnován jeden rukopisný sešit, jedno celé album a část tří dalších alb. Kromě toho tři objemné složky listin, které obsahují patenty týkající se novinového kolku, celé noviny, nebo jejich titulní listy s natištěnými, popř. nalepenými novinovými kolky. V těchto svazcích jsou dokumentovány novinové kolky od roku 1789 až do konce kolkování novin 1899. Samostatnou publikaci o novinovém kolku, kterou Hanus plánoval vydat, již nestihl. A tak materiál o novinovém kolku zůstal jen v rukopise a ve sbírkových dokumentech.

.....

Literatura

HANUS, L.: *Stempelsignetten Katalog von Oesterreich-Ungarn*, Prag 1930

HANUS, L. – MAYR, Yg.: *Illustriertes Handbuch und Preis-Katalog der Stempelmarken von Österreich-Ungarn*, Wien 1929

.....

Stempelmarken in der Numismatischen Abteilung des Nationalmuseums Prag

In der Numismatischen Abteilung des Nationalmuseums in Prag ist die umfangreiche Sammlung der Stempelmarken von Ladislav Hanus aufbewahrt. Hanus hat seine Sammlung stufenweise in

den Jahren 1912 bis 1935 aufgebaut und im Jahr 1936 hat er sie an das Nationalmuseum Prag verkauft. Die Sammlung dokumentiert die Anwendung der Stempelmarken für Zahlung der Gebühren oder Steuern in der ganzen damaligen Monarchie Österreich-Ungarn und zwar seit der Einführung der Stempelmarken, das bedeutet von 1686 bis 1918, als die Monarchie aufgelöst wurde.

In der Sammlung von Hanus befindet sich eine ganze Reihe von mit Stempelmarken versehenen Urkunden, Kalendern, Zeitungen und Spielkarten, die man heute in keiner anderen Institution sehen kann, und sogar auch nicht im Wiener „Münzkabinett“, wo viele Belege aus der Geschichte der Anwendung der Stempelmarken in dem Österreichischen Reich aufbewahrt sind.

Aus der umfangreichen Sammlung von Hanus können als Beispiel die Stempelmarken für Zeitungen angeführt werden. Die Verbrauchssteuer auf Zeitungen wurde in der Österreichischen Monarchie im Jahr 1789 eingeführt und sie wurde mittels Stempel bezahlt. Der Stempel wurde ursprünglich auf die Titelseite der Zeitungen in der Form der Stampelsignette gedruckt, und nach dem Jahr 1853 konnte neben der Stampelsignette auch die Stempelmarke angewendet werden, was besonders die Herausgeber der Zeitungen in Provinzstädten ausgenutzt haben. Der Herausgeber der Zeitung konnte die Stempelmarke in den Orten aufdrücken lassen, wo Stempelbehörde arbeitete, und das war am häufigsten nur in den Hauptstädten der einzelnen Länder. Am Ende des Jahres 1899 wurde die Stempelmarke für Zeitungen abgeschafft und die Zeitungssteuer wurde direkt erhoben.

In der Sammlung von Hanus sind drei umfangreiche Teile den Zeitungen gewidmet, und sie umfassen gestempelte Zeitungen, gestempelte Titelseiten der Zeitungen, und Patente, die Stempelung der Zeitungen aus der ganzen Periode 1789-1899 betreffen.

Ein weiterer Bestandteil der Sammlung ist auch das Manuskript der unter Vorbereitung stehenden Publikation über Zeitungstempel, die aber Hanus schon nicht herausgeben konnte.

Übersetzt von B. Vančura

■ drobné zprávy

Další obohacení knihovny
numismatického oddělení
Národního muzea

V krátké době se dostalo příruční knihovně numismatického oddělení Národního muzea v Praze již druhého obohacení: po dr. Zdeňce Nemeškalové daroval pan Josef Kounovský více než sto svazků. Jsou to převážně

Geldgeschichtliche Nachrichten, vydávané od roku 1966 v Hamburku (rejstřík vyšel jako příloha čísla 222 v letošním roce). V časopise jsou často publikovány bohemikální zprávy i delší studie. Druhou částí daru jsou aukční katalogy, zejména švýcarské firmy Hess Divo AG Zürich. Do archivu byla uložena maketa knihy *Cizí mince platné na území Československa v letech 1918–1945*, kterou dárce vydal spolu s L. Hausdorffem v roce 1986.

T. Kleisner

materiály

Neznámá medaile Jindřicha Furstenbercha z roku 1556

•••••
Tomáš Kleisner

V numismatické sbírce Národního muzea je uložena medaile nepodchycená v Habichově monumentálním soupisu renesančních medailí, a pokud se mi podařilo ověřit, ani v novější literatuře. Britské muzeum ji nezná.

Jednostranný ovál z litého bronzu velikosti 65 × 57 mm nese mužské poprsí zleva, s opisem • HEN : FVRSTENBERCH • AN • M • D • LVI • Nad mužovou hlavou je otvor k zavěšení.

Luke Syson¹ nedávno přesvědčivě ukázal, že bronzové a olovené medaile byly ještě v 16. století zavěšovány na stěny pracoven, aby návštěvy hned poznaly úroveň vzdělání hostitele. Zlaté a stříbrné kusy sbírky byly až následně vyndavány z jinak zamčených mincovnic. Na stěny připevňovali majitelé jak kusy jednostranné, tak oboustranné medaile, u kterých neváhali vystupující reliéf reversu obrousit. V Národním muzeu se dochovala takto upravená Pisanellova medaile Leonella d'Este. Zvyk zdobit si stěny medailemi mizí v polovině 17. století. Nedokládají ho jenom obrazy, které uvádí Syson, ale i dobová korespondence. Erasmus

• Jindřich Furstenberch, 1556 /bronz, 65 × 57 mm/ foto autor

•••••
¹ SYSON, Luke: *Holes and Loops. The Display and Collection of Medals in Renaissance Italy*, Journal of Design History 15, č. 4, 2002, s. 229–244.

Rotterdamský děkuje 14. března 1525 Wilibaldovi Pirckheimerovi do Norimberka za jeho medaili a portrét od Dürera, které mu poslal: „*Tvoji medaili mám v ložnici na stěně vpravo, obraz vlevo. Ať píše nebo přechází sem a tam, mám Wilibalda před očima, takže i kdybych na Tebe chtěl zapomenout, nemohu.*“²

Písmo a rozplývající se interpunkce Furstenberchovy medaile ukazují, že je to odlitek. Dnes považujeme lité medaile za malá sochařská díla a nejvíce ceněné jsou kusy nejbližší Mistrově ruce a původnímu modelu. Renesanční sběratelé se ale podle všeho na medaile dívali trochu jinak a málo rozlišovali mezi prvotřídním ostrým odlitkem a následnou kopií. Nejzajímavější pro ně byl námět a zpodobnění, technické provedení bylo až na druhém místě. Předkládaná Furstenberchova medaile z Národního muzea by v dnešním katalogu byla popsána jako „*starý odlitek*“, ale uvážíme-li, že v polovině 17. století se již otvory k zavěšení na stěnu do medailí nevrstávají, nevznikla se vši pravděpodobností nijak pozdě.

Kdo byl Jindřich Furstenberch, nevím. Jméno jakoby odkazovalo ke knížatům z Fürstenberka, kteří také mají mezi svými předky Jindřicha Fürstenberka (1536–1596) z linie Baar a způsob psaní jmen tehdy velmi kolísal.³ Rozhodující ovšem je, že na medaili, která ukazovala oficiální tvář vydavatele, jak si přál být viděn a pamatován v budoucnosti, s opisem shrnujícím jeho postavení ve společnosti a tituly, není šlechtický predikát. I Furstenberchovo oblečení ukazuje, že si mohl dovolit objednat medaili, což je sám o sobě doklad určité úrovně duševní a humanitního vzdělání.

Eine unbekannte Medaille von Heinrich Furstenberch aus dem Jahr 1556

In dem Nationalmuseum Prag ist eine gegossene Bronzemedaille von Heinrich Furstenberch aus dem Jahr 1556 aufbewahrt, die in dem Verzeichnis der Renaissancemedailen von Habich nicht enthalten ist. Auch das Britische Museum kennt diese Medaille nicht. Von Heinrich Furstenberch wissen wir nichts und er war auch nicht der Vorfahr der Fürsten von Fürstenberg.

Übersetzt von B. Vančura

•••••

² *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami*, Oxford 1924, VI, č. 1558: „*Cubiculi mei paries dexter habet te fusilem, laevus pictum. Sive scribo, sive obambulo, Bilibaldus est in oculis, adeo ut si tui cupiam oblivisci, non possim.*“

³ Za konzultaci děkuji PhDr. Petru Maškovi z knihovny Národního muzea.

■ nové medaile

Medaile k 60. výročí ukon-
čení druhé světové války /
L. Kozák

K 60. výročí ukončení druhé světové války vydala Česká mincovna v Jablonci nad Nisou stříbrnou medaili. Autorem srozumitelně symbolické a technicky dokonalé ražby je akad. sochař Ladislav Kozák, veřejnosti dobře známý nejen jako úspěšný tvůrce řady medailí, ale i jubilejních mincí Československa a České republiky.

Av.: V poli „válečný mrak“, spoutaný ostnatým drátem – symbolem utrpení. Při horním okraji letopočty: 1945–2005 Při dolním okraji nápis: 60. VÝROČÍ UKONČENÍ / DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY, pod ním meč „vítězství“, ovinutý stuhou.

Rv.: V poli vlajky vítězných mocností: Francie, Sovětského svazu, USA a Velké Británie. Pod nimi třířádkový nápis: SPOJENCI / VE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE / 1939–1945.

Na hraně ražby jméno vydavatele – České mincovny v Jablonci nad Nisou. Stříbrná medaile v provedení proof, velikosti 50 mm a hmotnosti 42 g byla vydána v počtu 500 kusů.

J. Hásková

Nová medaile k výročí
Císařsko-Královských
manévrů / O. Inochovský

Císařsko-Královské vojenské manévry konané v roce 1909 na Českomoravské vysočině byly událostí, jejíž význam v pozdějších historických souvislostech daleko přesáhl hranice regionu. Navázání součinnosti mezi hlavními postavami dění v čele s císařem Františkem Josefem I., jeho hosty a následníkem trůnu Ferdinandem d'Este a hrabětem Františkem Harrachem, tehdejší majitelem velkomeziříčského zámku, který význačné hosty na svém sídle během manévrů ubytoval, spojilo toto město přímo i s historií počátku 1. světové války.

Záměrem Muzea ve Velkém Meziříčí bylo jeden z tradičních tzv. *Zámeckých dnů* opět věnovat oslavě tentokrát 95. výročí události. K této příležitosti vydala organizace druhou pamětní medaili, která má manévry připomenout.

Medaile o průměru 30 mm má na lící straně postavu vojáka kryjícího se za dělem, pod ním letopočty 1909 a 2004. Kolem opis: 95. výročí konání C.K. manévru u Velkého

Slavní čeští panovníci na medailích

Kolekci medailí českých panovníků vydává od listopadu 2004 firma Mgr. Jany Hrsinové v Praze. Tvůrci ražeb ve zlatě (24 karátů) a stříbře (999/1000) jsou přední čeští medailéři a realizace jednotlivých kusů nepřesahuje počet 50 (AV, 19 mm, 3,49 g) a 100 exemplářů (AR, 50 mm, 42 g). Medaile ve špičkové kvalitě razí Česká mincovna v Jablonci n. N.

Dosud byly vydány portrétní ražby těchto osobností – Karel IV. (J. Bejvl), Přemysl

Meziříčí. Na rubu uprostřed znázorněn pohled na průčelí zámku ve Velkém Meziříčí a kolem dělený opis: Velké Meziříčí / 17.–18. července 2004. Ražbu podle návrhu velkomeziříčského výtvarníka ing. Oldřicha Inochovského realizovala firma KRONIKA s. r. o. Jablonec nad Nisou v jednom, a to mosazném provedení v počtu 300 kusů.

Zbytek nákladu doprodává Muzeum Velké Meziříčí, Zámek 1, 594 01 Velké Meziříčí, vyřizuje Libuše Vránová, tel.: 566522206, fax: 566522773, e-mail: vranova@muzeumvm.cz. Cena medaile je 80 Kč. K uvedené ceně se účtuje balné ve výši 10 Kč a poštovné podle sazeb České pošty.

O. Inochovský

Otakar II. (V. Oppl), Jiří z Poděbrad (J. Bejvl) a Rudolf II. (J. Bejvl). V současné době se razí medaile Jana Lucemburského (V. Oppl) a Ferdinanda I. (M. Kovářík). V přípravě je medaile Marie Terezie (M. Knobloch), která vyjde na podzim a celou kolekci, zdobenou na rubní straně replikou českého lva pražského groše, uzavře.

Objednávky na celou kolekci (7 zlatých

medailí v ceně 31 850 Kč; 7 stříbrných medailí v ceně 10 465 Kč) i jednotlivé medaile (zlatá v ceně 4 550 Kč, stříbrná v ceně 1 495 Kč) je možno zaslat písemně na adresu: Mgr. Jana Hrsinová, Pamětní medaile, Kartouzská 4, 158 00 Praha 5; faxem: 226206420; e-mailem: posta@medaile.info, nebo sdělit telefonicky na číslech: 226206420, 606620404.

Redakce Num. listů

Obsah

Josef Paukert

Naše současné znalosti o počátcích
českého mincovnictví 65

Unsere zeitgenössische Kenntnisse über
die Anfänge der böhmischen Münzprägung

Vaclav Pinta

Ještě k nálezu pražských grošů
z Hodonína 79

Noch einige Bemerkungen zu dem Fund
der Prager Groschen aus Hodonín

Vojtěch Brádle

Nález mincí v obci Verdek 83
Fund der Münzen in der Gemeinde Verdek

Jiří Kořínek

Kolky v numismatickém oddělení
Národního muzea 86

Stempelmarken in der Numismatischen
Abteilung des Nationalmuseums Prag

Materiály

Tomáš Kleisner

Neznámá medaile Jindřicha Furstenbercha
z roku 1556 91

Eine unbekannte Medaille von Heinrich
Furstenberch aus dem Jahr 1556

Informace 78, 82

Výstavy 78

Drobné zprávy 90

Nové medaile 93

Na 1. a 4. straně obálky **novinové kolky ze sbírky Ladislava Hanuse**, od jehož narození uplynulo 140 let. *Foto V. Dvořáková*

NUMISMATICKÉ LISTY

ROČNÍK LX – 2005 – Číslo 3

Vydává: © Národní muzeum, Václavské
náměstí 68, 115 79 Praha 1

Redaktorka: Jarmila Hásková

Redakční tajemník: Jiří Horáček

Redakční rada: Jiří Hána, Josef Hrdý,

František Kavka, Jaromír Lukas,

Věra Němečková, Josef Paukert,

Zdeněk Petráň, Jiří Sláma,

Eduard Šimek, Jiří Šimůnek,

Jan Štefan, Michal Vitanovský

Jazyková redakce: Juliana Boublíková

Grafická úprava: Otakar Dušek

Redakce: Národní muzeum, 115 79 Praha 1,
Václavské náměstí 68, telefon 224 497 292

Tisk: Arpa, Dvůr Králové nad Labem

Vychází šestkrát ročně

Přímý prodej zajišťuje stánek v hlavní budo-
vě Národního muzea, Václavské náměstí 68,
115 79 Praha 1

Předplatné v České republice vyřizuje firma
Myris Trade s. r. o., P. O. Box: 2, V Štíhlách
1311, 142 00 Praha 4, tel.: 234 035 200,
fax: 234 035 207, 244 470 778, e-mail:
myris@myris.cz

Zahraniční předplatné vč. Slovenska je vy-
řizováno výhradně firmou Myris Trade s. r. o.,
tel.: +420 234 035 200, +420 234 035 201,
fax: +420 234 035 207, +420 244 470 778,
e-mail: myris@myris.cz

Ceny předplatného na výše uvedené adrese

Pro členy České numismatické společnosti
zasílá Česká numismatická společnost,
101 00 Praha 10 – Vršovice, Arménská 1369,
telefon 271 730 775

Redakční uzávěrky

1. února, 30. března, 1. června, 31. července,
1. září, 30. listopadu

Toto číslo vyšlo v červenci 2005

ISSN 0029-6074, MK ČR E 568

Z KOLEKCE MEDAILÍ SLAVNÍ ČEŠTÍ PANOVNÍCI
(text na s. 59–60)

- Návrh medaile Rudolfa II. / J. Bejvl, 2004

Na 1. a 4. str obálky novinové kolky ze sbírky L. Hanuse
v numismatickém oddělení Národního muzea v Praze

